

ШУМЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„Епископ Константин Преславски”
Педагогически факултет

Дипломна работа

СУГЕСТОПЕДИЧНАТА ЗАНИМАЛНЯ

Изготвил:

Павлина Йорданова Калушева

Магистърска програма

„Иновации в началното образование”

Фак. Номер: 4225

Научен ръководител:

доц д-р Пенка Кожухарова

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

УВОД.....	3
ПЪРВА ГЛАВА.....	6
ПРИЛОЖЕНИЕ НА СУГЕСТОПЕДИЯТА В ПРОЦЕСА НА ОБУЧЕНИЕ.....	6
1. Същност и основни характеристики на сугестопедията.....	6
1.1. Седемте закона на сугестопедията.....	7
1.2. Трите принципа на сугестопедичната педагогика.....	14
1.3. Методи, похвати и средства на сугестопедията.....	16
1.4. Сугестопедичен резервен комплекс. Особенности на сугестивните явления и роля на внушението.....	17
2. Развитие на сугестопедията.....	26
2.1. Сугестология и д-р Георги Лозанов.....	26
2.1.2. Възникване и развитие на сугестологията. Създаване на Държавен Научноизследователски институт по сугестология.....	28
2.2. Роля на изкуството в процеса на обучение.....	30
2.2.1. Приложение на класическата музика в сугестопедичната теория и практика. Приносът на проф. Е. Гатева.....	30
2.2.2. Интегриране на изкуството в процеса на обучение.....	31
2.2.3. Певческо поставяне на гласа на преподавателите и обучаващите се.....	32
3. Приложение на сугестопедията в началното образование.....	34
3.1. Сугестопедията в образованието – десугестивно-сугестивна методика.....	34
3.2. Експериментални училища.....	37
4. Развитие на сугестопедията по света.....	44
5. Сугестопедичната занималня при целодневна организация на учебния процес.....	49
5.1. Същност и основни характеристики на занималнята като форма за организиране на процеса на обучение. Предпоставки за възникване.....	49
5.2. Нормативна уредба.....	53
5.3. Основни и специфични цели.....	56
5.4. Педагогически изисквания при провеждане на дейностите.....	57
5.5. Условия за постигане на ефективност и резултатност при целодневна организация на учебния процес.....	58
5.6. Видове занимални.....	59

5.6.1. Полуинтернатни групи при целодневната форма на обучение в училище.....	59
5.6.2. Частна занималня.....	60
5.6.3. Сугестопедична занималня.....	61
ВТОРА ГЛАВА.....	64
ОРГАНИЗИРАНЕ НА ПРОЦЕСА НА ОБУЧЕНИЕ В СУГЕСТОПЕДИЧНА	
ЗАНИМАЛНЯ.....	64
2.1. Методика на изследването.....	64
2.1.1. Обект и предмет на изследването.....	64
2.1.2. Цел и задачи.....	64
2.1.3. Хипотеза, критерии и показатели на изследването.....	64
2.1.4. Методи.....	66
2.1.5. Организация на изследването.....	66
2.2. Анализ и оценка на резултатите от емпиричното проучване.....	68
2.2.1. Анализ на резултатите от емпиричното проучване.....	68
2.2.2. Изводи и обобщения.....	87
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	92
ЛИТЕРАТУРА.....	94
ПРИЛОЖЕНИЯ.....	98

УВОД

Съвременната цивилизация се характеризира с качествено нов скок в развитието на науката и техниката. Човешкият труд придобива все повече характер на умствен труд. Това обстоятелство поставя остро въпроса за увеличаване на умствената работоспособност на човека и за повишаване на неговите интелектуални качества. Пред педагогиката стои дилемата, как учениците да овладеят знанията, чийто обем и сложност непрекъснато се увеличават и ще продължават да се увеличават с нарастващо темпо, без да се стигне до преумора и нервно-психични заболявания. От многобройни проучвания у нас и в чужбина е известно, че и при сегашното равнище на учебна натовареност преумората, неврозите, повишеното кръвно налягане и другите функционални смущения не са рядко явление и дори показват тенденция към увеличаване. Съгласно медицинските и психологическите изследвания у нас явления на претоварване се констатира при 15-20% от учениците в по-малка възраст и при 20 до 35% в по-горните възрасти. Претоварени са обикновено най-интелигентните и амбициозни деца.

Създава се като че ли една неразрешимо противоречие между изискването на здравните органи за намаляване на учебната натовареност на учениците и необходимостта от овладяване на все по-нарастващия по обем и сложност учебен материал.

Разрешението трябва да се търси в разкриване на резервните възможности на човека. Такива възможности съществуват. Историята показва, че винаги, когато общественото развитие и поставяло даден проблем за разрешаване, са се появявали съответни научни открития и се е намирало необходимото решение. Сегашната криза в педагогиката също може да бъде преодоляна, тъй като редица данни говорят, че възможностите на човешкия мозък са далеч по-големи от използваните досега.

Всичко се свежда до въпроса, какви са тези резервни възможности и чрез каква образователна и възпитателна система те да бъдат оползотворени. Този въпрос стои не само пред нашата педагогика, но и в световен мащаб. Изборът на най-подходящата не само за днешните, но и за утрешните изисквания педагогическа система е капитален въпрос, чието значение излиза далеч извън рамките на педагогиката.

Една оптимална педагогическа система се отличава с това, че осигурява ускорен темп на преподаване и творческо овладяване на голям обем информация без

неблагоприятни отражения върху здравето и работоспособността. Едновременно с това чрез нея се възпитават хармонично развити личности с висока етика. За постигането на тази цел не е достатъчно да се въведат промени в учебното съдържание и да се използват нови технически средства в учебния процес. Необходима е нова, глобална методика, която разкрива и оползотворява резервните възможности на цялостната личност. Като най-перспективна в това отношение сега се очертава създадената от д-р Г. Лозанов сугестопедична учебна система.

Досегашното приложение на сугестопедичната учебна система показва, че тя значително съкращава времето за изучаване на чужди езици без опасност за здравето на обучаваните. Наблюдава се дори благоприятен психолечебен ефект върху лица, страдащи от неврози. Подобни благоприятни резултати се констатирали и при ученици, обучавани по сугестопедичната учебна система по всички учебни предмети. Оказва се например, че в началния курс материалът за първи и втори клас може да се вземе за една учебна година, без това да се отрази неблагоприятно върху здравето на децата. Същите резултати се получават и при ученици, записани в първи клас на 6-годишна възраст.

Не по-малко важен е възпитателният ефект на сугестопедичната учебна система. Благодарение на психологическата и психотерапевтичната подготовка на преподавателите се създава психологически климат на взаимно доверие и уважение, в който са премахнати изживяванията, които травматизират психиката на учениците. Атмосферата на радост и ненапрегнатост в класа освен с психологически средства се поддържа и с артистични средства. Непрекъснатият досег с различните форми на изкуството - музика, театър, рецитал и др., в които децата вземат лично участие и които не представляват отделни учебни предмети, а са споени с учебното съдържание, от една страна, повишават естетическата и общата култура на учениците, а от друга - подобряват и хуманизират взаимоотношенията с групата. От голямо значение е също чувството на удовлетворение, което изпитват децата, когато се убеждават на практика, че могат да усвоят голям по обем учебен материал без скука и преумора, без домашни упражнения, каквито не се изискват при сугестопедичната учебна система. Несъмнено за това допринасят и дидактичните средства на сугестопедията като обединяването на учебни единици, подготвянето на глобални теми, премахването на скучните повторения и други.

Всичко това е доказано през 70-те години на миналия век. В България, с помощта на държавата, се провежда мащабен експеримент за въвеждане на

сугестопедичната система в образованието. Участват около 1300 деца от различни училища и градове. В момента приложението на сугестопедията в България е главно в чуждоезиковото обучение. Създадени са центрове за обучение по методите на сугестопедията. Но истинското място на тази сугестопедията е в училището.

Обект на магистърската теза е процесът на обучение в полуинтернатни групи при целодневна организация на обучението.

Предмет на изследването са зависимости между процеса на обучение и приложението на сугестопедията в полуинтернатни групи при целодневна организация на обучението.

Целта на изследването е да бъде проучен процесът на обучение в сугестопедична занималня и да бъдат изведени добри практики за приложение на законите и принципите на сугестопедията в полуинтернатни групи при целодневна организация на обучението в училище.

Във връзка с поставената цел са определени следните **изследователски задачи**:

1. Да бъде извършен анализ на теоретичните постановки и проучвания, свързани с приложението на сугестопедията в процеса на обучение.
2. Да бъде конструиран инструментариум за оценка и анализ на зависимости между процеса на обучение и приложението на сугестопедичния подход в полуинтернатни групи при целодневна организация на обучението.
3. Да бъде проведено емпиричното проучване в полуинтернатни групи в сугестопедични занимални и в занимални в рамките на целодневна организация на учебния процес в училище.
4. Да бъде извършен анализ и формулирани изводи за възможностите за приложение на принципите на сугестопедията в полуинтернатни групи при целодневна организация на обучението.

Изследването е проведено през втория срок на учебната 2016/2017 г в сугестопедични занимални на територията на страната: Частна сугестопедична занималня "Свят приказен", Образователен център „Медиа“, „Вихровения“ - център по класическа сугестопедия, гр. София; Частна сугестопедична занималня "Материка", гр. Варна и в пет занимални при целодневна организация на обучението в: ОУ „Васил Друмев“, гр. Варна, ОУ "А. Страшимиров", гр. Варна, ОУ “Димчо Дебелянов“, гр. Варна, СУ “Климент Охридски“, гр. Варна, ОУ “Св. Иван Рилски“, с. Червенци, обл. Варна.

ПЪРВА ГЛАВА

ПРИЛОЖЕНИЕ НА СУГЕСТОПЕДИЯТА В ПРОЦЕСА НА ОБУЧЕНИЕ

1. Същност и основни характеристики на сугестопедията

Терминът сугестопедия се появява за първи път на български език през 1966 година в статията на доктор Георги Лозанов „Сугестологията- път към хипермнезия в учебния процес. Методика на Сугестопедията” в списание Народна Просвета, кн. № 6.

Година по-късно по време на Международната седмица по психосоматична медицина в Рим, доктор Лозанов съобщава същия термин на английски език – suggestopedia.

От този момент нататък тази науката, преминава през дълъг път на експериментиране. През 1966 година е създаден Научноизследователски Институт по Сугестология за изследване на явленията, свързани с внушението (сугестията). В Научния Съвет на Института участвуват видни български учени.

Експерименталната работа на доктор Лозанов е свързана с изследване и описание на сугестията (внушението) като комуникативен фактор.

Сугестопедията е създадена като клон на сугестологията за приложение в педагогиката. То се опира на резервните възможности на личността и на ново психологическо разбиране за активността на обучаващите се. На базата на теорията на сугестологията от средата на 60-те години на XX век, започва експериментирането, разработването и прилагането на учебно-лечебната десугестивно–сугестивна педагогическа система — сугестопедagogика, или т.нар Сугестопедия — десугестивна педагогика.

При нея със средствата на класическото изкуство, театър, танц, игра и много емоция се спомага за отключване на резервите, с които човешкия мозък разполага за учене и се постига бързо натрупване на знания, които остават трайно в паметта и се възпроизвеждат също така бързо и естествено.

Според сугестопедичната теория съществува ограничаваща социално и исторически изградена норма за нивото на човешката памет, бързината на автоматизирането и за трудностите в ученето. Ето защо една от най-важните задачи на сугестопедията е в значителна степен да освободи (да десугестира) обучаващите се от тази обществена сугестивна норма.

Сугестопедията освобождава и стимулира не само паметта, а цялата личност – интересите, възприятията, интелектуалната активност, мотивацията, креативността; смекчава агресивните тенденции в характера, като оказва благоприятен психохигиенен, психопрофилактичен и психотерапевтичен ефект.

Системата е насочена също към подобряване цялостното психическо състояние на обучаващите се, като изключва излишното натоварване и стрес, типични за познатите традиционни методи на обучение. Сугестопедията увеличава нивата на мотивация, интереса, креативността и засилва многократно нивото на възприемане на нови знания, правейки ученето леко, приятно и желано занимание. Освобождаването и оползотворяването на резервите на мозъка/ума не се дължат на видимото влияние на преподавателя, а на съвместната работа между личността или членовете на групата и преподавателя, основаваща се на искрено уважение.

Когато един високо престижен преподавател, с цялостното си поведение, ясно изразява дълбокото си убеждение, че ще се постигнат високи резултати, ефектът от неговото преподаване е наистина на нивото на резервите на ума.

1.1. Седемте закона на Сугестопедията

Формулирани са следните седем закона на Сугестопедията. Те стоят в основата на всяко сугестопедично общуване. Те са така тясно свързани, че трябва да бъдат спазвани едновременно във всеки един момент на учебния процес.

Трябва да се знае, обаче, че тези условия може да доведат до скритите резерви на психиката, само когато преподавателят има висок личен и професионален престиж. Преподавателят-сугестопед е основна фигура в организацията и провеждането на правилния учебен процес на нивото на резервните възможности на човешката личност. Няма сугестопедия без престиж.

- *Любов - първият закон на сугестопедията*

Любовта е и важно условие за достигане до резервите на психиката. Любовта създава спокойствие, доверие и допринася за престижа на учителя в очите на учещите се - така отваря пътищата към разкриване на психичните резерви на личността. Любовта не може да се изиграе, тъй като учещите ще го усетят. Но не бива да се разбира и като някакво сантиментално настроение, тъй като това отношение провокира отрицателни реакции. Тя трябва да се усети като искрена любов към човешкото същество.

В сугестопедията , любовта на учителя към учещите може най- добре да се илюстрира чрез образа на родител, който учи детето си да кара велосипед, без то да може да каже в кой момент родителят му го придържа или не.

По същият начин учещите в сугестопедичния процес най-често не съзнават кога учителят им ги подкрепя. Например, по време на всички етапи от сугестопедичния цикъл т.е. в етапите на производство на речта – въведение, разработки и представяне (етап, в който учещите се изразяват по- свободно и творчески), учителят ги води **деликатно** като **ненатрапливо ги поправя** така, че те дори не си дават сметка, че са поправяни. Учителят просто произнася правилно сгрешения израз по такъв нежно сугестивен начин, че те дори не разбират, че са допуснали грешка. Грешките никога не се обсъждат на място и учителя с нищо не дава да се разбере, че учещия трябва да се старае повече.

Тази метафора илюстрира качеството на психологическата връзка между учител и учещ, която много напомня на връзката между майката и детето. Примерът с велосипеда използван тук се фокусира онази черта на любовта, която е свързана с грижовната подкрепа на учителя, предложена внимателно на учещите. Грижа, която те с желание приемат, защото не им е натрапена. Така те се чувстват сигурни.

Любовта, заедно с останалите закони, създава необходимата радостна, искрена и високо мотивираща концентративна релаксация. Това състояние се характеризира с умствена релаксация и ненапрегната концентрация. То изисква спокойствие, вътрешна увереност и доверие. При тези условия на положителни емоции, творческата интелектуална дейност и глобализирания учебен процес се отличават с липса на умора. Принципът на радост и концентративно спокойствие се прилага чрез система от игри и смях чрез нагледните материали, които са не толкова илюстративни, а стимулиращи по характер, както и цялостната организация на учебния процес.

- *Свобода- вторият закон на сугестопедията*

Когато има Любов, има и Свобода. Свободата дава възможност на учителя да упражни своята лична преценка и да взима решения, за да може да приспособи сугестопедичната система към личните особености на всяка група. Тя също позволява на учещите да изберат дали да вземат участие в някои дейности като например песни, игри и т.н., които може да не допаднат на тяхното разположение. Във всеки момент те са абсолютно свободни да излязат от стаята, стига да не пречат на работата на групата.

Свободата дава възможност на учещия се да се вслуша във вътрешния си глас и да избере своя собствен път към резервите на психиката в различните моменти на

процеса на обучение. Свободата не се диктува от учителя, тя е спонтанно чувство у учещия се. Това е усещане, че те не се подчиняват на една методика, а са свободни да се включват с радост като дават израз на своите личностни черти. Т.е сугестопедията не е натиск, а напротив, тя отваря вратата към личностна изява.

- *Убедеността на преподавателя, че нещо необикновено се случва - третият закон на сугестопедията*

Състоянието на увереност, че нещо необикновено, различно от обществената сугестивна норма, непременно се случва, води до състояние на вдъхновение у учителя. Това вътрешно тържество се отразява в цялото същество на учителя (стойка, мимики, жестове, интонация и др.), които се възприемат и се създават у учещите. Това, което е от особена важност е, че тази нагласа е спонтанно създадена от състоянието. Преподавателят и учещите щастливо се резонират, най- често несъзнателно. Така се създава така наречената десугестивна връзка на нивото на резервния комплекс. Майсторството на учителя е в улесняването на този комуникативен процес на резонанс. При Сугестопедията дори най-малкият натиск или настояване от страна на учителя е пречка в този процес. Той просто общува на границата на неизползваните резерви на мозъка в съответствие със седемте закона на Сугестопедията. По този начин обучаващите се имат чувството, че те постигат всичко сами; помощта на учителя е само една протегната ръка на приятел. Това общуване е въпрос на обучение и практика.

Сега учещите са способни да усвояват учебния материал, поне два до три пъти и от пет до десет пъти по-бързо и по-добре от резултатите в традиционните методики, с благоприятен ефект върху здравето и възпитанието. С практиката този ритъм на усвояване може да се увеличи многократно.

Очакванията на учителя се отнасят, както към неговите собствени способности да активира резервите на учещите, така и към способностите на курсистите да учат на резервно ниво. Тези очаквания се усещат от обучаващите се чрез периферните перцепции и подсъзнателните сигнали, които се излъчват от гласа, изражението на лицето и цялото несловесно поведение на учителя. Поради автентичността на тези сигнали и невъзможността те да бъдат изиграни от учителя, учещите ги възприемат без колебание. Това автоматично води до разкриване на резервите. Това е един взаимен процес, при който очакванията на учителя оказват влияние върху очакванията на учещите, т.е. очакванията създават очаквания и това става естествено, спонтанно без какъвто и да е било натиск.

-
- *Многократно увеличен учебен материал- четвъртият закон на сугестопедията*

При сугестопедията учебният материал, който се представя на учещите се за единица време, трябва да бъде най-малко 2 до 3 пъти (пъти, не проценти) по-голям от обема материал, представен според съществуващата норма от други методи. Например, учебният материал в първи клас по математика е разделен на шест глобални теми. Втората глобална тема е „Естествените числа до 1000“, за която се предвидени 9 учебни часа.

Тази пропорция се отнася и за останалите предмети. Ако традиционната норма се промени с времето, след няколко години или поколения, сугестопедичният курс също ще трябва да се промени заради постоянния стимул на еволюцията. Като се има предвид, че голям брой национални и международни експертни комисии потвърждават, че методиката има психопрофилактичен, психохигиенен и възпитателен ефект, повече от ясно е, че не бива да се позволи учебния материал да намалее. Ако в рамките на сугестопедията учебният материал се придържа към традиционните граници, това само би фиксирало и засилило обществената сугестивна норма за ограничените възможности на човешкото същество.

- *Цяло - Част, Част – Цяло; Частта чрез Цялото - петият закон на сугестопедията*

Когато се преподава новият материал по всички предмети, не бива да има разделение между елемента и цялото. Елементите не бива да се преподават и изучават изолирано. Например, думите, граматиката, не съществуват отделно от езика, а са част от речта. Всяко цяло е част от по- голямо цяло и така до безкрай.

От друга страна, тази концепция се основава на някои изследвания върху функционирането на мозъка, според които частите на мозъка съдържат информация за целия мозък. Можем да допълним, че според трите основи на сугестологията, човешкото същество реагира като цяло и възприема дразнителите в тяхната комплексност. Това е още едно доказателство, че елементите не съществуват отделно, а винаги като част от цялото. От гледна точка на философията съществува великата теория, че цялото е в частта и частта е в цялото. Те са неделими. Няма изолирани части. Ето защо, при ученето, елементите трябва да се учат заедно с цялото. Глобалното дава допълнителни нюанси на елемента. Атомът отразява законите на Вселената и Вселената е в атома.

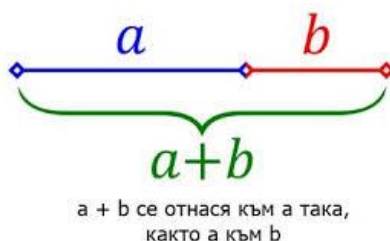
Когато това условие се спазва в педагогиката, резултатите са по-добри. Няма опит да се изолира елементът със сила. Условието цяло- част, част – цяло, част чрез цяло, където водещо е цялото е един от факторите, които допринасят за хармонизиране на учебния процес. Майсторството на учителя се състои в решението, което той трябва да вземе за това кое ще бъде прието като цяло.

- *Златната Пропорция - шестият закон на сугестопедията*

Златната пропорция разкрива законът за хармония във Вселената, на който всеки сугестопедичен процес трябва да се подчини. Хармонията създава хармония и преодолява психичния хаос, често провокиран от традиционната педагогика. Хармонията е основен фактор в преподаването и усвояването на такъв голям учебен материал за кратък период от време. Връзките между частите и цялото са в златна пропорция в сугестопедичния процес на общуване.

От векове златната пропорция е привличала умовете на редица изтъкнати философи, учени, архитекти и т.н. Тя е считана за най-съвършената пропорция. За пръв път тя се споменава през III век пр.н.е. от Евклид. Леонардо да Винчи е илюстрирал книга за златното сечение, публикувана във Венеция през 1509г. Намирано е като основен и най-съществен принцип къде ли не: в размерите на египетските пирамиди, в съразмерността на човешкото тяло, в размерите на картините, в природата – в пропорциите на цветята и дърветата.

Как всъщност се представя златно сечение: Ако разделим една отсечка на две неравни части така, че съотношението на малката част към голямата да е равно на съотношението на голямата част към цялото. Това е реципрочно отношение. На всяка линия на само една точка за такова деление. И тази точка се казва „точката на златното сечение“. Изразено като уравнение това е: $A:B = B:(A+B)$.

Изразено математически това е $a-x/x = x/a$

получава се квадратното уравнение $x^2 + ax - a^2 = 0$, което като решим, получаваме $x = 0,6180339$. Следва, че всеки две величини, които са в съотношение 0,6180339 или в някакви негови степени, са в златното сечение.

Добър израз намира това число в реда на Фибоначи, даден през XII век от Леонардо Фибоначи. Той изразява поредица от цифри, при която всеки член се получава от сбора на предните два: 1, 2, 3, 5, 13, 21, 34, 55, 89 ... и т.н. Ако вземете кое да е число от гореописания ред и го разделите на следващото, ще получите около 0,61 и с увеличаването на числата ще бъде все по-близко до 0,61.

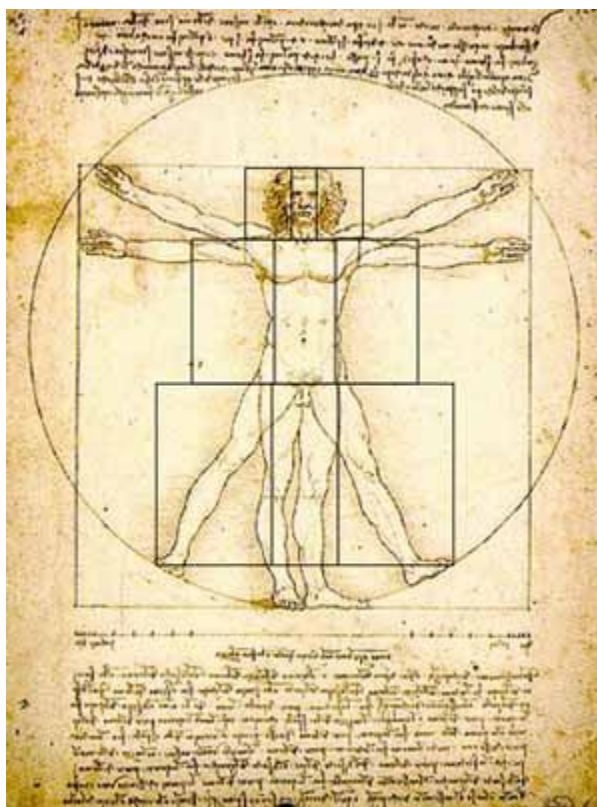

Рис. 1 Известната рисунка на Леонардо Да Винчи показва пропорциите на златното сечение.

Преди всичко, самото класическо изкуство, което доминира в сугестопедията и улеснява десугестивното усвояване на материала, е построено, предимно, на основата на златното сечение. Но и вътре в нейните фази – редуване на занимания и паузи; динамиката на интонацията и др. Постоянна грижа на преподавателя е да изработи интуитивно усещане за хармоничните вечни пропорции и да ги съблюдава според възможностите си. Да създава по-хармонична динамика на учебния процес.

- *Приложение на класическото изкуство и естетиката - седмият закон на сугестопедията*

Класическото изкуство и естетиката се използват в сугестопедията като особено ефективни медиатори на неманипулативно комуникативно внушение. При всяка среща,

при всеки разговор, се осъзнава логичната разсъдъчна страна на комуникацията. В комуникацията ни, обаче, са включени и редица несъзнавани и интуитивни взаимодействия, интонацията на говора, многобройните движения на тялото, редица недомлъвки и метафори в говора и други знайни и незнайни фактори. Но не само при срещи, ние комуникираме. Духът, душата, тялото непрекъснато изпитват някакви влияния и реагират на тях, за да се развиват или обратното – те деградираат или боледуват. Безкрайно различните форми на взаимодействие всъщност са безкрайно различни форми на комуникация. Така и изкуството е една от тези форми на комуникация. Научният образ или идея иска разбиране, художественият иска не само разбиране, но и преживяване от възприемащия. Следва да се подчертае, че изкуството може да въздейства на цялостната личност – нейното интелектуално развитие, паметови възможности, емоционален фон, волева насоченост.

Естетическото възприемане на дадена творба винаги е съпроводено и от сугестивно взаимодействие. Една от нейните форми – чувствуването, душевният резонанс – е много внимателно и обстойно изследвана от естетите още в края на 19-ти и началото на 20-ти век. Това е естетическата реакция в контакт с изкуството. Възприемане на идеите и чувствата, които авторът е вложил майсторски в творбата. Това са вече въздействията. Голяма част от тях са несъзнавани. Най-често се изпитва чувство на удоволствие и душевно израстване. Удовлетворена е потребността от естетическа наслада. Такова внушение се използва в методиката при десугестия.

Сугестопедичното изкуство създава условия за състояния на оптимална психорелаксация и хармония, които помагат да се създаде спонтанно повишена възприемчивост и да се стимулира способността да се разкрият психичните резерви в приятна атмосфера. То помага да се достигне до състояние на вдъхновение и да се отклони вниманието от „болното място“, където има страх, свързан с ученето.

Класическото изкуство се въвежда чрез специално подбрани произведения на класическата музика, песни и арии, литературни произведения, репродукции на шедьоври на изобразителното изкуство и т.н.

Законите на сугестопедията показват, че работата по тази методика не е просто усвояване на някаква елементарна технология. Нужни са знания, обучения и любов към работата и хората. С развитието на сугестологията и сугестопедията в терминологията си доктор Лозанов включва и термините десугестология и десугестивна педагогика. Тези термини идват да подчертаят, че преди всичко, за да отключиш потенциалните възможности на личността, е нужно първо да я освободиш от натрупаните сугестивни

норми за нейната ограниченост. За целите на настоящата разработка ще се използват термините сугестология и сугестопедия, което ще включва всички названия на настоящата методика.

Законите на сугестопедията са изведени, за да помогнат за прилагането основните принципи на сугестопедичната педагогика.

1.2. Трите принципа на сугестопедичната педагогика

- *Радостно и спонтанно концентриративно спокойствие.*

Чрез системите от игри и системи от хумор, както и чрез нагледните материали, които носят не илюстративен, а стимулиращ характер, а също и чрез цялостната учебна комуникация, гарантира необходимата ведрост, некичова и високо стимулираща концентриративна релаксация.

- *Динамична, структурирана и йерархична глобалност – частното в общото и общото в частното; общото, като частно и частното, като общо.*

Има главно отношение към систематизирането на учебния материал в учебниците и нагледните материали, но също така и към поведението и системата на работа на преподавателя. Трябва добре да се разбере, че по каквата методика се учи, такива личности се създават. Съвременният живот в идеалната и материална сфера направи огромен скок напред. Необходимо е да се усвоява огромен материал. Необходимо е да се изграждат по-широки виждания във всички сфери. Затова традиционно изградената масова методика на учене (по откъснати елементи, които по-късно се свързват в цялост, т.нар. парциална методика) има своето място главно при изучаване на науките, при научния анализ, но за масовото обучение на деца и възрастни вече е нужно да се потърсят нови методики. Типичен пример е обучението на деца да четат. Много време минава докато те се научат да сливат буквите и да получават думата, която има вече някакъв смисъл. Някои хора, поради тази методика, цял живот, трудно осмислят прочетеното.

При този принцип се приема възможността глобалността да стане част от друга по-голяма глобалност, както и частта да стане глобалност. Трябва да се има предвид, че глобалността може да се променя според кои чувства, емоции и нагласи доминират в настоящия момент. Можем да го илюстрираме със следния пример: Любовта може да направи един човек, който е бил за нас само елемент от обществото, неочаквано цял космос и смисъл на живота ни.

Необходимо е да се им предвид, че личността винаги допринася нещо от себе си в учебния процес.

- *Десугестивна нагласа с цел спонтанно освобождаване на потенциалните възможности на ума.*

Тук особено важно е това, че тази нагласа трябва да бъде спонтанно създадена от самия обучаващ се. При сугестопедичната педагогика преподавателят не прибегва и до най-малкия натиск или настойчивост.

На база на законите на сугестопедията и на посочените принципи са изградени конкретни групи средства за оформяне на методиката.

1.3. Методи, похвати и средства на сугестопедията

Тези групи средства са педагогически, дидактични и артистични (в смисъл средства на изкуството).

- *Педагогически средства*

Педагогическите средства включват цялостната организация на учебната комуникация. Важно е как ще се организират периферните перцепции. Не само таблата с учебното съдържание по стените, но и цялата атмосфера в класната стая се възприема от обучаващия се. Класната стая трябва да отговаря на хигиенните изисквания и същевременно да е естетично подредена, без да е излишно натруфена. Особено важно е учебните табла да са художествено и с вкус изработени. Да не се забравя, че обучаващите се несъзнателно имитират всичко, което виждат, чувстват и усещат. Важна е и постановката на гласа.

- *Дидактични средства*

Материалът се структурира, съгласно гореописаните принципи. Динамичната йерархично-структурна глобалност трябва да се съблюдава не само в учебника, но и в преподаването на учителя. Материалът за работа в един учебен час е два, три до десет пъти по-голям от това, което се предвижда в традиционното обучение. Удрената методическа единица дава възможност да се хвърли цялостен поглед върху основните закономерности в изучаване материал. Това позволява смисловост при обучението, избягване на многократните упражнения на детайлите и степенувано въвеждане на новите учебни предмети. Избягва се йерархията на навиците, създава се висока мотивация и се стимулира креативността.

Тук има една важна особеност – докато вниманието е привлечено в смислово и съзнателно разбираемо обобщено цяло, парасъзнателните възприето-мисловни процеси

обработват и подразбиращите се елементи, включени в цялото. Пример, при обучението по четене, малките деца не учат отделни букви, които да свържат след това в срички, думи и изречения. Но те не учат и по метода на целите думи, без да се интересуват от буквите. Те усвояват смисловите цялости- думи или малки изречения, а буквения състав узнават на втори план като скрита картина в илюстрирания материал, като вниманието е насочено най-често към цялото.

- *Артистични средства*

Артистичните средства, средствата на изкуството са най-доброто средство за „обрастване“ на паметовия материал. Изкуството в сугестопедивния учебен процес не е просто забавление. То носи висока мотивационна сила.

Артистичните средства на сугестопедията въвежда особен тип освобождаващо-стимулиращо дидактизирано изкуство (музика, литература, актьорство и др.) в учебния процес. Те не са етап на илюстрираност, а са споени с учебното съдържание. Те подпомагат сугестопедичната психологическа оркестрация като въвеждат на втори план изобилие от хармонизирани периферни перцепции. Артистичните средства не само създават приятна атмосфера при възприемането, запаметяването и разбирането на основните знания, но те значително повишават сугестивната нагласа на резервите, отношението, мотивацията и очакването.

Таблица 1

Усвояване на материал по математика чрез средствата на изкуството у деца от първи клас

Клас	Брой ученици	Вид контролна работа	Правилно решени задачи %
Първи	1 312	Входно ниво- преди спектакъл	57
Първи	1 312	Изходящо ниво- след спектакъл	74

Както е видно от таблицата, веднага след спектакъла децата са усвоили неусетно значителна част от учебния материал. Разликата е статистически достоверна $/p < 0,001/$.

Използвайки описаните три групи средства, съобразени със законите на сугестопедията, може да се създадат методи за обучение по различни предмети и за различни възрасти, както и да се организира цялостна учебна комуникация на преподавателя. Става въпрос за учебната комуникация при методите за

оползотворяване на потиснатите от обществената сугестивна норма потенциални възможности на ума. Или разкриването на резервния комплекс на личността.

1.4. Сугестопедичен резервен комплекс. Особенности на сугестивните явления и роля на внушението

Сугестопедично- десугестопедичното обучение освобождава резервен комплекс, характеризиращ се със следните особености:

- Паметови резерви, резервите на интелектуалните дейности, резервите за креативност и резервите за цялостната личност се отварят. Ако не освободим многостранния резервен потенциал, не можем да говорим за сугестопедия.
- Обучението винаги е с ефект на релаксация или поне без усещане за умора. Ако по време на час учениците се изморяват, не може да се говори за сугестопедия.
- Сугестопедичното обучение винаги е приятно изживяване.
- То винаги има благоприятен образователен ефект, като смекчава агресивните тенденции в учениците и им помага да се адаптират към обществото.
- В случаите на функционални заболявания или функционални елементи на органични заболявания се наблюдава значителен психопрофилактичен и психотерапевтичен ефект.

Под резерви се разбира, неизявените, но генетично заложи и опериращи предимно в парасъзнанието, многократно по-големи от ежедневните възможности на личността.

За илюстрация се посочват следните примери за сугестопедично разкрити резерви:

➤ а/хипермнезия - свръхприпомняне (при дълговременната памет). Тази свръхпамет надхвърля многократно възможностите на обикновенната памет. Масово хипермнезията се получава в сугестопедичното обучение, когато учебния процес се провежда правилно. За хипермнезията като съществен резерв са характерни следните специфични психофизиологични закономерности:

- ✓ манифестира се след латентен период и без съзнателно усилие или внезапно и спонтанно;
- ✓ нарастващо припомняне без повтаряне на дразнителя;

✓ амнестично покритие и потъване в парасъзнанието на основното смислово ядро от комплекса на дразнителя до „изваждането“ му в съзнанието;

✓ улесняване на първото припомняне при условията на емоционален стимул, асоциативни връзки на периферните перцепции и концентриративна психорелаксация;

✓ голяма трайност на репродуцираните паметови следи;

✓ намалена уморяемост;

✓ значителна психотерапевтична, психохигиенна и психопрофилактична ефективност.

➤ предизвикана хипер креативност- сугестираната или автосугестираната творческа свръх продуктивност. Активира се интуицията и се създават състояния, близки до вдъхновението, което външно се изразява в по-голямо от обикновеното творческо изявяване на личността. В практичните опити е показано, че художествените, музикалните и дори математическите изяви могат значително да се подобрят в качествено и количествено отношение – в съответствие с потенциалните възможности на дадена личност.

в/сугестивният контрол и самоконтрол върху болката, кръвотечението, вегетативните функции, обмяната на веществата и др.

Разкриването на потенциалните резерви на човешката личност се разкриват само при сугестивна организация, оркестрация и хармонизация на съзнателно-парасъзнателните функции.

Сугестопедията. Резервни възможности на ума.

Сугестопедията води началото си от десугестивно-сугестивната комуникативна психотерапия, свързана с глобално въздействащите освобождаващи и стимулиращи фактори в изкуството и експериментални проучвания върху нагласите, мотивацията, потребностите и насочеността на личността. Целият този комплекс е адаптиран към условията на учебния процес.

Сугестопедията не възниква от хипнотичната психотерапия. Хипнозата е психотерапевтичен метод със строго определени клинични показания. Тя не е подходяща за масовата учебна практика.

Сугестопедията не е възникнала и от релаксационните психотерапии и автогенния тренинг, защото най-често те се приближават до леките хипнотични

състояния с определени клинични показания и създават при неправилно приложение болестна фикция. Като състояния, сами по себе си, те не разкриват качествено нови резерви у обучаващата се личност и не са подходящи за масова учебна практика.

Сугестопедията не се развива от т.н. рационални методи на убеждение, защото те- без сугестивни елементи- не предлагат възможности за разкриване на резерви на личността.

Сугестопедията не се изгражда изцяло и на базата на сугестивната психотерапия в будно състояние, защото тя също е тясно клинично насочена.

Но все пак, сугестопедията произхожда от психотерапията. Д-р Г.Лозанов и екипът му провеждат редица психотерапевтични проучвания на хипнозата, релаксацията, отреагирането, клиничните сугестивни методи и други психотерапевтични методи. Натъкват се на факта, че различни и често взаимноотричащи се психотерапевтични направления дават еднакви резултати при сходни функционални заболявания. Същевременно, една и съща методика, приложена от различни психотерапевти, дава много често различни резултати.

Направени са изводи, че не само методът, но и някои психологически фактори при прилагането му, имат значение за крайния резултат. След анализ възниква необходимост да се изследват и ролята на освобождаващия и стимулиращ ефект на лекаря с неговата артистичност. Проучва се осмислената ритуализация на конкретната процедура, способността за създаване на емоционално съзвучие и оползотворяването на несъзнателните периферни дразнители от втори план.

Експерименталните проучвания показват, че това са в действителност основните десугестивно-сугестивни въздействия, на които се дължи лечебния ефект при повечето психотерапевтични методики. А методиката- дали тя ще е хипнотична, релаксационна и т.н. – е най-често един плацебо фактор.

Това е доказано с проведен експеримент от д-р Г.Лозанов (1966,1967) за проучване на сугестивното ритуализиране на т.н. хипнопедична методика за обучение на чужди езици. При този експеримент на група обучаващи се със закрепване материала по време на сън- една нощ, без да знаят това, програмата не им е подадена по високоговорителите. Били са се запознали само бегло с материала в будно състояние заедно с другите групи. На сутринта тази група знае неполучената през нощта програма, но очаквана да се получи, в почти същия значително голям процент, в който я знаеха контролните групи, които бяха получили многократно по-високо говорителен материал и през нощта.

От всичко това следва, че разкриваните и оползотворявани в психотерапевтичната практика резерви на личността не се появяват благодарение само на външните характеристики на една или друга лечебна процедура, както често се мисли. Резервите се разкриват, главно чрез основни сугестивни механизми, които възникват и се засилват в естествения процес на кондициониране и ритуализиране при прилагането на определена психотерапевтична методика.

Поради това, вместо да се разкриват резервите на обучаващите се чрез неудобни клинични психотерапевтични ритуали като хипноза, сън и релаксация, процесът се насочва направо към нормалните и приемливи за масовата учебна практика десугестивно-сугестивни комуникативни механизми. Така учебният процес е едновременно естествен, хуманен и психохигиенно-психопрофилактично подсилен.

Най-прекият път за достигане на човешката психика и разкриване на резервния комплекс е внушението.

Какво е внушение?

Първото сериозно затруднение, с което се сблъсква всеки автор, който разглежда въпроса на внушението, е определението на понятието внушение. Всяка дефиниция, тук, вече е израз на някаква теория. Съвременното развитие на психологията, психотерапията, физиологията на висшата нервна дейност, все още не позволяват да изградим цялостна, устойчива и „окончателна“ теория за внушението. Разбира се, много проблеми вече са изяснени. Днес науката е много по-близо до разкриване на главните закономерности, които лежат в основата на това, колкото универсално, толкова и малко познато явление в живота на човешката личност.

Внушението, както много други явления, първо е било видяно в живота, а след това изследвано и съзнателно използвано. Но практическото приложение на внушението все още много стихийно по вътрешен усет, по личен опит, при осъдно използване на неговите субективни закономерности. Експерименталните проучвания са все още недостатъчни като се има предвид сложността на тези явления. Изследва се, разбира се, преди всичко ролята и значението на внушението в учебния процес. Има любими учители, при които се помни лесно, лесно се разбира, лесно се пази дисциплина. А има и учители, при които трудно се помни, трудно се разбира, трудно се спазва дисциплина. При това много често и едните, и другите учители владеят еднакво добре основните изисквания на педагогическата и на отделните методики. Защо тогава възникват такива различия в техните резултати? Ясно е, че съществуват технически похвати – най-често несъзнавани от самите преподаватели, които им помагат да

овладеят своята аудитория. Тези психологически механизми в своята интимна същност все още остават необхванати от педагогиката. Оказва се, че учителят въздейства като личност не само с думите си, но и с усмивката си, с облеклото си, с движенията си, с походката си, с интонацията на говора си, с цялото си отношение към ученика, което се прокрадва зад поднасяната на преден план логика на речта.

Всички тези неща се знаят, обаче, като общи формулировки, като добри пожелания. Те най-често се тълкуват като въпрос на култура у учителя. Всички тези най-интимни и неуловими психически механизми се проучват от сугестологията. Получатат своето научно обяснение и се връщат в практиката, където намират широко и значително ползотворно приложение. Изваждането им в чист вид много често води до изненадващи резултати, които векове наред са били тълкувани като чудо, като свръхестествени явления.

Сугестологията изучава главно обикновените и повече или по-малко известни форми на внушението, което разчита на авторитета, инфантилизацията, драматизацията, двуплановостта, мотивацията, нагласата и др.

Няма единна теория на внушението. Съществуват доста определения, в зависимост от хипотезата, която защитава работния колектив на изследването.

Въпреки че няма единно теоретично знание, внушението е навсякъде около нас. Практиката ни е научила, че внушението е най-прекия път до психиката на човека.

Обикновено се счита, че сугестивната готовност у различните личности и за различни моменти е различна. Тази варираща готовност за възприемане и реализиране на внушения се нарича внушаемост. Внушаемостта е изследвана досега много едностранчиво и цялостна представа за нейните особености и възможности все още не е изградена.

Психология на внушението

- *Психология*

Психологическите определения, които подчерават липсата на критика или отсъствие на внимание и дори неяснотата на съзнанието, като основно изискване за осъществяване на внушението и като главна негова характерна черта, са твърде близки до същността на въпроса, без да го изчерпват изцяло. За това е важно, преди да се разгледа внушението, да се разгледа въпроса за съзнателната и несъзнателната психична активност.

Съществуват редица факти от живота на човека и от физиологични експерименти, които поставят въпроса за тази извънсъзнателна психична дейност.

Извън съзнанието съществуват висша нервна дейност и това никой не може да го оспори. При несъзнателната висша нервна дейност не можем да говорим за ясни възприятия, представи, мисли, чувства и пр. При редица случаи съществуват „тъмни“ усещания. В други случаи се получават, сякаш наготово, неочаквани отношения, чувства, решения и пр., възникнали „неизвестно как“. Понякога се оказва, че човек възприема от околния свят удивителни подобности, без да е спирал вниманието си на тях. При това тази несъзнателна или недостатъчно съзнавана психична дейност има немаловажно значение за здравето. Съкратените формули на умствената и физическата дейност, протичат нормално, в огромната си част, извън полето на съзнанието, автоматично.

Физиология на внушението

- *Фазово обкръжение*

Ако си представим съзнанието като подвижно „светло петно“ с оптимална възбудимост, което обхваща в своето движение различни корови участъци, създавайки най-добри условия за изграждане на нови връзки. Това ще изразява психологично в постоянната смяна на съдържанието на съзнанието /усещания, възприятия, представи, мислене и пр./ Едновременно с движението на „светлото петно“ ще се променят локализацията и интензитетът и на обкръжаващата го сянка, където се извършват несъзнателните или неясно осъзнати психични дейности. При нормални условия значителна част от несъзнателната психична дейност става съзнавана и обратно – съдържанието на съзнанието преминава в несъзнателна психична дейност. Невъзможно е да се откъсне съзнаваната от несъзнаваната психична дейност., както е невъзможно да се отдели осветения предмет от неговата сянка. Съществуват всички основания да се очаква, че при прехода от дълбока потиснатост към оптимална възбудимост възникват междинни състояния между бодърстване и сън. Може да се трърди, че около полето на съзнанието често се създава „фазово обкръжение“.

Пример : Когато съзнанието ни е заето с някаква умствена работа, може да се случи и най-силните звуци да останат незабелязани. Докато някой съвсем слаб шум е в състояние да ни стресне и да прекъсне заниманието ни. Това явление в своята физиологична характеристика едва ли се отличава особено от „стряскането“ при слаби дразнения по време на заспиване. И в единия, и в другия случай явно възникват преходни състояния между будност и дълбок сън, т.е. възникват преходни фазови състояния.

Фазовият преход към дълбоко потиснатите участъци /фазово обкръжение на полето с оптимална възбудимост/ е твърде динамичен. Докато при нормално будно състояние представлява тясна преходна ивица, при състояния на потискваемост той се разлива широко, като обхваща с различна интензивност полето с оптимална възбудимост. Психично това се изразява в снижаване на критиката, воалиране на съзнанието, повишаване на внушаемостта и т.н.

- *Неспецифична психична реактивност*

От оптимално ясна точка в центъра на съзнанието през постепенно сгъстяващия се процес на потиснатост, през фазовото обкръжение и до най-интензивно потиснатите полета – навсякъде се извършва един или друг вид аналитично-синтетична дейност. При това възприятие, съществуват централен максимално ясен комплекс от усещания и все по-периферни, придружаващи тъмни усещания. Така е и при словото. Неговото съдържание, което носи спецификата, основната мисъл, попада в центъра на съзнанието, където се подлага на критичен анализ, логична обработка и накрая получава съответния разумен отговор. Но освен спрямо специфичното за словото, негово строго смислово значение, ние реагираме спрямо цял комплекс съпътстващи, а в някои случаи, предшествващи или последващи, неспецифични за това слово дразнители. Количеството на тези неспецифични дразнители е неподозирано голямо. Тук спадат жестове, походка, мимиките, изразът на очите, дикцията, интонацията, редица незабележими за съзнанието ни идеомоторни движения, обстановката и други въздействащи влияния.

Този вид психична дейност се нарича неспецифична психична реактивност.

Тези уточнения са необходими за по добро разбиране на определението за внушение на Д-р Лозанов.

Определение за внушение, според д-р Г.Лованов

Д-р Лозанов, в книгата си „Сугестология“, разглежда внушението като средство за разгръщане на резервния комплекс на човека. След провеждането на редица изследвания, той дава следното определение за внушение.

Внушението е форма на психическо отражение, при което предимно по пътя на несъзнаваната психическа активност, се създава специална нагласа към разгъване на функционалните резерви на човешката психика.

След множество експерименти той конкретизира, че внушението не е само директно постъпващ информационен поток, но и развиващ се десугестивно-сугестиращ

процес, чрез който могат да се разкриват и оползотворяват функционалните резерви на мозъка.

В книгата си, д-р Лозанов пояснява, че това не е окончателно определение. Поради сложността на материята се допуска, че с времето определението ще подлежи на промяна, вследствие на нови научни открития по темата.

За да бъде разбрано определението, е нужно да се изясни значението на термина: „Несъзнаваната психическа активност“ - въвежда термина „несъзнавано“, като най-общо понятие, което включва в себе си всички неосъзнавани, но осъзнаваеми психични процеси. Или всички процеси извън съзнателната психична дейност.

„Десугестивно-сугестиращ процес“ – Той представлява десугестиране и преодоляване на антисугестивните бариери.

Антисугестивните бариери

При взаимодействието си с околната среда, нашият организъм си е изготвил защитни биологични механизми: имунитет, съсирване на кръвта и др.

Антисугестивните бариери са психични защитни механизми срещу внушението. Д-р Лозанов е описал три вида - критично-логичната бариера, интуитивно-афективна бариера и етична бариера.

- *Критично-логичната бариера* : Когато определено внушение постъпва отвън и то попадне в полето на съзнанието, е подложено на критика, преди да се приема или отхвърли.

- *Интуитивно-афективна бариера* - След анализ на сугестивни ситуации се установява, че съществува и несъзнателна бариера, която приема или отхвърля внушението. Тази бариера е в следствие на естествените негативни нагласи у човека. Страх от неизвестността, колебание, противоречие на „всяка цена“ и др. Интуитивно-афективната бариера отхвърля всичко, което не създава чувство за сигурност и доверие.

- *Етичната бариера*- това са основните етични принципи на личността.

Преодоляването на бариерите означава съобразяване с тях, защото в противен случай внушението не действа. Но за да стане това, е нужно да се преодолеят антисугестивните бариери и да се стигне до неоползотворените резервни възможности на човешката психика.

С какво се характеризират сугестивните явления или какви са особеностите на внушението? Защо то е обект на редица изследвания?

Особености на сугестивните явления или особености на внушението

-
- Директност- по своята същност то е директно постъпващ информационен поток;
 - Автоматизираност- създават се условия за бърза, много често и внезапна автоматизация;
 - Бързина- запаметяването, усвояването на информацията при сугестопедичната методика се извършва при една многократно по-голяма бързина;
 - Точност – тази точност се отнася не само за двигателните реакции, но е за психическата активност;
 - Икономичност- тя е резултат от изброените по-горе особености. Тя се разбира основно за енергията. Известно е, че сугестивните дейности се съпровождат с минимална загуба на енергия.

Целенасоченото използване на сугестивните средства в педагогическата практика води до разгърване на неподозирани човешки възможности с минимална загуба на енергия. Учим без умора и напрежение.

Средства на внушението в практиката

Целта на средствата на внушението е да преодолеят антисугестивните бариери. По този начин, се осигуряват по-пряк път на информацията до несъзнаваната психическа активност и нейната способност да активира резервите способности на мозъка.

Те са утвърдени в практиката на многовековната човешка история.

- *Авторитет* – психологичните експерименти сочат, голямата роля на авторитета за увеличаване на сугестивната сила на словото. – авторитет на личността, авторитет на догмата, авторитет на по-големия и т.н.
- *Инфантилизация* – При сугестивната инфантилизация се създава нагласа на доверие, спокойствие, възприемчивост, имитирайки атмосферата на добре организиран детски екип. С напредването на възрастта се губят паметовите функции започват , за сметка на развитието на логично-следствените връзки. При инфантилизацията паметта и възприятието, се завръщат на нивата си от по-ранна възраст.
- *Двуплановост* – „Втори план“ на нашето поведение, включва огромния информационен поток от най-различни дразнители, които несъзнателно или недостатъчно осъзнато се излъчват от личността. Целенасоченото използване на „втория план“ в нашето поведение понякога е достатъчно, за да изгради авторитет и

атмосфера на инфантилизация. Никакво сугестиране не може да се осъществи, ако думите говорят едно, а всички останали неспецифични сигнали, излъчвани към човека, говорят обратното.

- *Интонация* – интонацията много често е елемент на двуплановото поведение. Тя има и самостоятелно значение при изграждането на авторитет и създаването на сугестивна връзка. Експериментите, описани в книгата „Сугестология“ 1971 г., показват, че интонационното поднасяне на информация изиграва положителна роля, когато се явява израз на авторитета.

- *Ритъм*- сугестивните въздействия най-често се поднасят ритмично. Ритъмът е основен биологичен принцип.

- *Концертна псевдопасивност*- в практиката е утвърдено, че внушението се реализира, когато възприемащия се намира в дълбоко отпуснато състояние.

Средствата на внушението в практиката се преливат едно в друго и почти невъзможно е да се отделят в съвсем чист вид.

2. Развитие на сугестопедията

Сугестопедията е създадена от доктор Георги Лозанов. Развитието на тази наука е пряко свързана с неговата личност и живота му. Сугестопедията е приложение на сугестологията в педагогиката.

2.1. Сугестологията и д-р Георги Лозанов

“ Не клиничната сугестия във всичките ѝ нехипнотични варианти, а още по-малко хипнозата в учебния процес с тяхната севдотайнственост, са ме интересували някога, а също и сега. Резервите на човешкия мозък и ум и пътищата за безвредно достигане до тях са били и са досега моята голяма мечта...

Винаги съм си мислел, че ние сме, метафорично казано, паднали ангели, заключени богове, хипнотизирани души, които са повярвали в своето ограничено нищожество. И сме се примирили. Защото всяко излизане извън социо-хипнотично внушената норма за човешките възможности се наказва. В историята на редица народи е документирана вековна традиция да се избиват кадърните, които стърчат една глава над своите сънародници. Съществува предание, например, че древните българи преди 2-3000 години са убивали особено надарените, защото така са ги изпращали като посланици при техния бог Тангра (те са имали един бог). В по-нови времена методите са се усъвършенствали. Не се убива директно физически, но се знае

как живеят и умират в пълна нищета и забравя повечето от гениите на човечеството, които не могат (а някои може би и не искат) да съчетаят ” небето със земята”. Примерът с Моцарт е особено типичен. Може би затова, когато срещна някой изключителен млад талант, душата ми се изпълва едновременно с радост и тъга. Мнозина не разбират защо много често казвам : ” О, той/тя е изключителен талант.....sorry!”

Но нещата могат и да се променят. Представете ли си? Изведнъж талантите не са повече обект на интриги, не са повече странни и неразбираеми, не са грубо използвани и след това грубо захвърлени от обществото, не са гладни...

Ще кажете:”Това са приказки за деца. Кога хората ще станат толкова хуманни? Как ще се променят?” И Вие бихте били прави, трагично прави.

Но аз имах мечта. И тази мечта настойчиво ми шепнеше, говореше, крещеше: “Има метод, има форма на комуникация за “заклучени богове” и за “хипнотизирани души, повярвали в своето нищожество”. Има! Има!” Този метод, тази форма на комуникация ще промени нещата. Ако това стане, всички ще се учим и ще се развиваме много по-бързо и по-творчески... и с радост... Тогава талантите няма да бъдат толкова далече от нас. Ние ще ги разбираме и приемаме, а може би някои от нас ще се изявят също като таланти. Няма да развивам по-нататък мисълта си, защото ще кажете, че наистина навлизаме в света на приказките.

Но ето какво се случи с мен веднъж: аз получих неочаквано един подарък.”

Из “Сугестопедия - Десугестивно Обучение”, Г. Лозанов, СУ, 2005, София
Науката сугестология е като отговор на тази негова мисъл.

Биографични данни за д-р Г.Лозанов. Роден е на 22.07.1926г. в София. Баща му е учител, а майка му - юрист.

- *Образование*

Завършва е гимназия първи по успех, а след това 6 години завършва медицина. Специализира 3 години психиатрия и неврология, като се насочва главно към психотерапията. Подготвя дисертация в Българската академия на науките и получава специализация по физиология на мозъка. Записва и завършва в университета още психология и педагогика. През 1972г. завършва първите си експерименти по сугестопедия и с това защитава дисертация за доктор на науките. Получава титла старши научен сътрудник I ст., което за научен институт е равно на професор.

- *Практика като психотерапевт*

По време на специализацията и още 5 години работи в най-големите психиатрични клиники в страната Бяла и Курило. Девет години работи в Градския психоневрологичен диспансер в София. Две години в Института следдипломна квалификация, където обучава лекари по психотерапия.

Едновременно с тези дейности, извън работно време провежда експериментална работа в Българска академия на науките върху функциите на мозъка.

- *Практика като сугестолог*

Създава и ръководи 20 години държавен научно-изследователски институт по Сугестология, който достига 100 души щатен персонал. Създава най-модерната за времето електро-физиологична лаборатория. Създава и ръководи 10 години научен център (факултет) по сугестология и развитие на личността към Софийския университет. Създава и ръководи 6 години в Австрия Научен институт за изследване на ученето. До смъртта си през 2012г. създава и ръководи десетки институти и учебни школи в петте континента на целия свят.

2.1.2. История на възникване на сугестологията. Създаване на Държавен Научноизследователски институт по сугестология

В практиката си в клиничната психотерапия, д-р Лозанов, наблюдава редица случаи на сугестивни повлиявания на вегетативната нервна система, увеличаване на паметовите възможности, емоционално хармонизиране, етично израстване и др. Редица феномени от психотерапевтичната практика изглеждат като „чудо“. Но те са реален факт. Те доказват от една страна силата на една добре организирана десугестивно-сугестивна комуникация, а от друга възможностите, които има всяка личност.

По време на лекарската си практика д-р Г. Лозанов стига до изводи за съществуване на значителни по обем и по качество резерви на мозъка. В това той вижда възможност да се създадат учебни, лечебни, възпитателни и изобщо комуникативни методики за оползотворяването им.

Д-р Г.Лозанов разказва за случая в практиката му, който му доказва наличието на спонтанна несъзнателна памет: „...През 1955г. един мой пациент, леяр, който посещаваше вечерно училище, ми каза: „Докторе, сега трябва да отивам на вечерно училище. Дадоха ни да научим наизуст едно стихотворение, но аз не съм отварял учебника. Ако ме изпита да рецитирам, ще е ужасно.“ Попитах го: „Ти слуша ли стихотворението в клас?“. „О, да“ отговори той, „разработвахме го с учителката“. Аз спокойно му казах: „Не се притеснявай. Ако си чул стихотворението само веднъж в

клас, то е вече в подсъзнанието ти. Не отказвай да говориш, започни с първата дума, която ти подсказва съзнанието.“ И той излезе. На следващия ден дойде в кабинета ми развълнуван и каза: “Какво направихте? Беше цяло чудо. Накараха ме да рецитирам стихотворението. Опитах и за мое учудване, го казах цялото без грешка.“ Като потвърждение той ми показва бележника си с отличната оценка.

Аз самият не знаех какво точно се беше случило предния ден. Аз не го хипнотизирах, нито се опитвах да му въздействам с нехипнотично клинично внушение. Аз просто имах с него един спокоен приятелски разговор. Бях убеден в това, което му казвах. Бях убеден.“

От първия случай през 1955г., до оформянето на някаква методика, изминават 10 години на интензивна експериментална работа. Д-р Г.Лозанов провежда експериментите извън работно време.

Първите целенасочени опити за повишаване на запаметяването чрез създаване на приятна сугестивна атмосфера при групи изучаващи чужди езици започват да се провеждат през 1964г. Към катедрата по психиатрия при ИСУЛ. Очакваните резултати се получават и за тях е информиран Научно-изследователския институт по педагогика. Ръководството на института взема решение и да се започнат експерименти под тяхно наблюдение. От лятото на 1965г. с обща заповед на министъра на народната просвета и министъра на народното здраве и социални грижи към Научноизследователския институт по педагогика е създадена Научна група за проучване въпросите на обучението по чужди езици чрез разработената и прилагана от д-р Г.Лозанов сугестопедия.

През месец ноември същата година научната група организира курсове за изучаване на френски и английски език по сугестопедичната методика. Получените резултати са изключителни. Така се стига и до първите опити за запаметяване на 1000 нови думи за един сеанс.

Таблица 2

Резултати от писмени контролни работи на курсисте върху запаметяване на 1000 думи

Име	Възраст години	в Професия	Възпроизведени думи в % - писмени контролни работи
А.К.	53	леяр	100%
Б.П.	26	плановик	98%
Б.Г.	38	архитект	97%

В.М.	46	Съветник при министъра	98%
В.М.	36	Инженер-химик	100%
В.В.	22	Секретар протокол	100%
Г.Д.	60	Гл. инженер	96%
Л.Т.	25	съдия	100%
П.В.	40	Ст.н.с. в НИИП	100%
Р.В.	40	Инженер-химик	90%
Р.Т.	41	служещ	100%
Р.Д.	42	служещ	100%
Х.И.	29	счетоводител	100%
Х.Б.	40	служещ	94%
Я.К.	42	инженер	98%

Среден брой запаметени думи $98,08\% \pm 7,39\%$.

Дейността на секцията по сугестопедия значително нараства, някои изследвания надхвърлят рамките на педагогическия институт. Създават се условия за допълнителна изследователска работа. В следствие на това на 06.10.1966г. е основан Държавен Научноизследователски център по сугестология.

Сугестопедията е създадена като експериментален клон на сугестологията за приложение в педагогиката.

2.2. Роля на изкуството в процес на обучение

2.2.1 Приложение на класическата музика в сугестопедичната теория и практика. Приносът на проф. Е. Гатева

На шестата година от създаването на института в него постъпва като сътрудник д-р Ивенина Гатева. Талантлив музикант и лингвист, тя допринася за внедряването на класическото изкуство в сугестопедията. Завършва испанска и италианска филология в Софийския университет „Свети Климент Охридски”, а едновременно и музикална педагогика в Пловдивския Университет.

От 1971 година под ръководството на д-р Лозанов започва да експериментира приложението на цялостни класически произведения в сугестопедичния учебен процес с цел подпомагане на създаване на характерното за сугестопедията състояние на концентративна психорелаксация. До 1997 година работи върху създаването на нов тип изкуство: сугестопедично изкуство - синтез от множество изкуства, вплетени в учебния процес с цел повишено възприемане на сугестопедично организирана информация без

умора. Обучава преподаватели от цял свят заедно с д-р Лозанов като ръководи практическата част на обучението.

Създава свой метод за говорно-певческа постановка на гласа, който подпомага преподавателите-сугестопеди в работата им към безопасното разкриване на човешките резерви. Неотлъчно сътрудничи на д-р Лозанов, напуска Института по Сугестология, когато той е уволнен, и заедно с него създават Център по сугестология и развитие на личността към Софийския университет, както и Център по десугестология във Викторсберг, Австрия. Завършва земния си път на 14.09.1997 година в град София. Доктор Евелина Гатева внася нежността и красотата, класиката, с което науката и изкуството се обединяват след дълга раздяла в областта на образованието.

2.2.2. Интегриране на изкуството в процеса на обучение. Създаване на нов вид изкуство „сугестопедичното изкуство“

В сугестопедията е въведено и особен тип освобождаващо-стимулиращо дидактизирано изкуство (музика, актьорство, литература), което е споено с учебното съдържание (оформено естетически в сугестопедични учебници, нагледни табла, игри и т.н.). С помощта на изкуството учебният материал „обраства“ с допълнителни емоционални стимули и периферни възприятия. Методиката е съобразена и със златното сечение на Фибоначи (златната пропорция). Примерно : чуждоезиковото обучение за възрастни е провеждано така:

- представяне – всеки нов урок е започвал с дешифриране на материала. Обикновено е под формата на сценична роля. Целта е, под формата на игра, да се поднасе най-важното от лексиката и граматиката, което е предвидено в сугестопедичния урок;
- активен концертен сеанс – използват се музикални произведения, които са емоционални, с богата мелодия и хармония (Хайдн, Моцарт, Бетовен). Преподавателят чете текста от урока като го интонира тържествено според характера на музикалното произведение (музикалния лад, темпото, динамиката). Курсистите следят в учебника едновременно текста на чуждия език, четен от преподавателя и съответния писмен превод на български език. По време на активния сеанс, голям обем систематизирана информация постъпва в парасъзнанието, където се намира и дълготрайната памет;
- пасивен (псевдопасивен) концертен сеанс – музикалните произведения са предкласически и се характеризират със строгост в съдържанието и формата и с

интелектуална самовгълбеност. Преподавателят сяда удобно, правилно и много спокойно релаксиран, изчаква курсистите да подражават спонтанно и започва да чете нормално, както в обикновена реч и художествено, доколкото диалогът го изисква. Музиката в този сеанс е главно фон за релаксация, но тече със силата на нормален концерт. Курсистите слушат, учебникът е затворен;

- разработки – в следващите дни взетият урок се разработва чрез хорово четене, четене по роли, диалози, ролеви и дидактични игри и песни. По този начин се извлича в съзнанието, информацията постъпила в парасъзнанието по време на активния сеанс;
- изходно ниво – част от изходното ниво се взема няколко дни преди края на курса под формата на стимулиращи писмени контролни работи, разговори и т.н. По време на курса се дават леки контролни работи за стимулиране;
- заключителен ден – курсът приключва по тържествен начин, може и със спектакъл ако курсистите желаят това.

Главният инструмент в сугестопедичното изкуство е гласът. Д-р Ивелина Гатева работи върху ритъма и интонацията на гласа и създава незаменими инструкции по темата.

2.2.3. Певческо поставяне на гласа на преподавателите и обучаващите се

Взаимовръзките между говорни и музикални интонации съществуват във всички езици подлежат на непрекъснато развитие. За пример в български фолклор са съхранени междинни форми на говорно-вокална дейност. Това са оплакванията, баянията, гаданията и други речетативи. Песенният фолклор на народите дава богата илюстрация за органическата връзка между текст, напев, мислене, знаковост, дейности.

Взаимодействието между говорните и музикалните интонации оказва влияние върху всички равнища на личността. След 1971г. в сугестивното обучение поднасянето на ново учебно съдържание по различни предмети става чрез мелодрама и рецитал, художествено-дидактични песни, класически песни, арии, опери, музикални спектакли. От друга страна тези жанрове са средство за правилно поставяне на гласовете и правилно певческо дишане на преподаватели и на обучаващи се .

С въвеждането на мелодрамата и рецитала се полага началото на поставяне на гласовете на преподавателите и обучаващите се по подобие на певческите гласове. Правилно поставените (в резонаторите) гласове увеличават възможностите на човешката комуникация. В началото ролята на мелодрамата и рецитала в учебно-

възпитателния процес не среща разбиране от преподавателите. Постепенно в хода на педагогическата работа, когато резултати се оказва статистически достоверни и в много случаи очевидни, все повече преподаватели започват да разбират смисъла за използване на взаимодействието между музиката и речта. Правилното поставяне на гласа има значение не само в педагогиката. Изтъкнатата немска певица и вокална педагожка Л.Леман (1982) е писала следното:” Хората говорят и пеят в най-удобната, респективно обичайна за тях гласова редица, без да мислят за вярното поставяне на органите и рядко, когато са били деца им е било обръщано внимание върху ясен, красив и звучен говор.”

Въвеждането на операта и мюзикълите в учебния процес не е само, защото са вид синтетично изкуство, най-близко до сугестивните изисквания за глобален подход в обучението, но защото са и път към правилно поставяне на гласовете и правилно дишане.

На поставения в резонаторите глас, свързан с добър тембър, правилно физиологическо дишане, и с цялостна музикална подготовка на притежателя му може да се повери задачата да предава по-голяма по обем по-сложна по форма и съдържание (от общоприетата обществена сугестивна норма) информация за единица време. Такъв глас предава едновременно сложни човешки мисли, преживявания, чувства и емоции, а освен това е и катарзисно средство.

Контрастът в комуникацията и в учебния процес. Всеки език, всяка реч има своя собствена вокална система. Гласните са общият знаменател за емоционално-логическата база на всички езици. Различните гласни съдържат различни тонове с техните основни характеристики: височина, сила, трайност и тембър. А това е и музика.

В сугестопедичните форми на изкуство (мелодрама и рецитал, художествено дидактически песни, музикално-театрални и песенно-балетни спектакли, опери, художествени учебници и др.) различните говорно-музикални интонации са синтезирани специфично в глобално организираното учебно съдържание. В сугестопедичните форми на изкуство подчертаваме контраста, който стои в основата на развитие на всяко произведение на изкуството. Контрастът е специфично комуникативно и катарзисно средство и в сугестопедичното изкуство. Той създава състояния на повишено очакване, изненада, засилва интереса и мотивацията при възприемане, осмисляне и репродукция на информацията. В целия учебно-възпитателен процес обучените преподаватели и артисти подчертават сугестивния контраст на :

-
- лиричното и драматичното интониране и тяхното художествено и логически оправдано редуване в общуването;
 - високи и ниски тонове и интонации и тяхната продължителност, свързани с ударените и неударените, дългите и късите, отворените и затворени срички;
 - интензивността на тоновете и интонациите (тихо, силно и техните разновидности);
 - тембрите - смяната на светли и тъмни окраски в гласа, свързани с вокалната система на езика., с психологическите изисквания на учебното съдържание и с методиката на преподаване.

Тези и други характеристики на тона и интонациите в комуникациите, както и вълните на напрежение и отпускане, които те непрекъснато пораждават, се имат предвид при създаването на сугестопедичните форми на изкуство. Те са базирани на класическите норми в изкуството, където формата и съдържанието се изграждат по формулата за златното сечение. Вълните на напрежение и отпускане, състоянията на концентрация и релаксация се редуват с математическа точност. Тоновите и интонационните характеристики се възприемат, осмислят и претворяват подпратово, парасъзнателно и периферно. А това е време и енергия.

3. Приложение на сугестопедията в началното образование

3.1. Сугестопедията в образованието – десугестивно-сугестивна методика

Изследванията на Института по сугестопедия разкриват проблемни аспекти в организацията на учебния процес и основни физиологични и психологически закономерности в развитието на личността.

❖ Известно е, че няма случай, когато мозъкът да работи само с коровите структури или само с подкориято. Функционалното единство на корово-подкоровини системи е неразкъсваемо. Това означава, че в педагогическата практика емоционално-мотивационния комплекс, нагласата, образното мислене и логическата абстракция трябва да се активират едновременно, комплексно, в неделимо единство.

Но най-често се правят следните два типа отклонения от тази природна даденост:

- обучението се адресира само към коровите структури на ученика, който се схваща като беземоционална и безмотивационна кибернетична машина;

■ ученикът се приема като психофизиологическа цялост, но обучението не глобално- едновременно корово-подкорено насочено, а поэтапно емоционално-подкорено-ретикуларен етап, първосигнално-образен етап , абстрактно-логичен етап.

❖ Известно е , че аналитично-синтетичната дейност в главния мозък при нормални условия се извършва едновременно- няма чисто аналитичен и чисто синтетичен етап. Тази диалектична, едновременна и неделима свързаност на физиологичните процеси има и свой психологичен израз. Тя лежи в основата и на познанието – от общото към частното(като елемент на общото) и пак към общото. Но тези природни закономерности се „коригират“ в педагогическата практика по един от следните варианти:

■ изучават се изолирано от смисловата цялост елементите, автоматизират се чрез уморителни упражнения и после се свързват последователно и системно в цялостта;

■ изучава се цялото без оглед на съставните елементи и на допусканията поради тов грешки. И в двата случая се прави опит за разделяне на естествените едновременност на аналитико-синтетичните процеси.

❖ Човешката личност във всеки комуникативен процес участва едновременно на много съзнавани и несъзнавани нива. Известно е, че не само във физиологичното поле с оптимална възбудимост като израз на съзнателните и разсъдъчни функции на личността, но и в останалите повече или по-малко потиснати участъци , като израз на несъзнаваните процеси , могат да се свързват временни връзки и да се извършва аналитико—синтетична дейност. На тази природна даденост противоречат най-често следните варианти:

■ формализира се принципът на осъзнатост на учебния процес, като обучаващите се трябва да усвояват и автоматизират строго съзнателно и разсъдъчно всеки елемент от дидактическия материал, независимо, че той би могъл до известна степен да бъде усвоен спонтанно и неосъзнато още при първо възприемане на цялостно поднесения материал;

■ отдава се значение само на несъзнаваните и интуитивни възможности на обучаващата се личност и се пропуска необходимостта от съзнателно творческо преосмисляне на дидактическия материал.

Организацията на учебния процес в съгласие с тези психофизиологични закономерности от гледна точка на сугестологията представлява в действителност десугестивно-сугестивно направление в педагогиката. То се съобразява с подсказаната

от сугестологията насока в общата теория на комуникацията, защото учебният процес е една организирана и целенасочена комуникативна система.

Сугестопедията прави възможно усвояването на немислимо, до момента количество информация, използвайки неманипулативно внушение, по един изпълнен с радост и позитивизъм начин, чрез всички форми на изкуството. Нека не забравяме и значителните положителни ефекти, които сугестопедията има върху духовното, емоционално и физическо здраве на индивида.

Резултатите от сугестопедичния учебен процес са качествено различни от обикновено повишаване на успеваемостта на обучаващия се при някои подобни методики. Преди всичко огромното количествено нарастване на усвояемостта на материала само по себе си говори за качествено нови процеси при обучението. Че процесите са качествено нови, се доказва и от задължително проявяващите се при всеки сугестопедичен процес ефекти на отдих – вместо умора в процеса на обучението, въодушевление – вместо отегчение и укрепване- вместо подтискане.

Сугестопедията е по същество десугестивно-сугестивна система, защото тя освобождава потиснатите от обществената сугестивна норма възможности на обучаващата се личност и същевременно поднася новия материал в позитивно и стимулиращо сугестивно обкръжение. Сугестопедията като учебна система не е насочена само към подобряване на паметта. Тя стимулира и интелектуалната активност, повишава емоционалния тонус, подобрява социопсихологичната свързаност и се отразява благоприятно на личността изобщо.

Сугестопедията оползотворява по-пълно в учебния процес, не само съзнаваните, но и несъзнаваните функции. По отношение на участие на личността, тя е една глобална учебна система. Глобалността, в случая означава цялостност в ангажиране на личността в обучението, което води до освобождаване на значителни резерви. Така организирано, обучението оползотворява не само разсъдъчните функции на индивида и не само попадналите в центъра на съзнанието и на вниманието възприятия. Оползотворяват се също и редица съставки на емоционалната страна на личността, както и мотивацията, интересите и стремежите. Оползотворяват се и периферните перцепции от различен порядък, независимо от това, дали те са релевантни или ирелевантни към конкретния учебен материал.

По такъв начин сугестопедията оползотворява по-цялостно многообарзните взаимовръзки на индивида със средата, от която в действителност той е неделим. Този

глобален подход обяснява и защо добре подготвения преподавател при сугестопедията е едновременно и възпитател и лечител.

Сугестопедията организира повече или по-малко несъзнаваните сугестивни фактори и педагогическия комуникативен процес, с оглед да се създаде висока мотивация и нагласа на резерви при глобалния подход към обучаващата се личност. Тя в действителност е десугестивно-сугестивна учебна система. Това означава, че тя не разчита на „внушаващ натиск“ върху обучаващите се. Тя освобождава от многочислените явни или незабележими негативни ограничаващи и потискащи сугестивни фактори във всеки учебен процес. Затова, тя е на първо място „десугестивна“. А сугестивна е на второ място, защото при всеки комуникативен процес няма „празно пространство“ – винаги взаимодействията са и на неразсъдъчно, на интуитивно, на автоматизирано, на емоционално и на повече или по-малко неосъзнавано ниво.

Изхождайки от тези предпоставки, лесно може да се стигне до извода, че сугестопедията при децата ще се отличава от сугестопедията при възрастни. При тях житейските негативни сугестивни фактори все още не са довели до ограничаване на психическите възможности. Десугестивната страна на учебния процес обхваща преди всичко вредното въздействие на неквалифицираните учители, учебниците, програмите, родителите и цялата обкръжаваща среда. По всички тези пътища чрез натиска на традицията и авторитета на децата се внушава, че „ученето е мъчение“ и че техните психически възможности са ограничени, примерно в рамките на преподавания от учителя нов учебен материал. Това се потвърждава от програмите и дидактическите единици и учебниците, както и от честите изисквания за монотонна домашна работа чрез отекчителни повторения на отделни, сами по себе си безсмислени елементи от учебното съдържание.

Всичко това довежда понякога до своеобразна патология на учебно-възпитателния процес. Вместо да създава условия за радостно удовлетворяване на основната потребност на личността- жаждата за информация.

3.2. Експериментални училища

През учебната 1970/71 година със заповед на Министерството на народната просвета е проведен целогодишен експеримент с представителен за София X клас, като са разработени сугестопедично всички предмети и цялостната възстановителна работа. Учебните, възпитателните и медицинските резултати от този пръв цялостен

експеримент по сугестопедичната учебна система са изнесени на Първия международен симпозиум по проблемите на сугестологията и са публикувани. От учебната 1972/73 година със заповед на Министерството на народната просвета е организиран цялостен сугестопедичен експеримент с учениците от 1 клас на 122 училище - София. За контролно училище е предоставено 139 училище. От следващата 1973/74 година училищният експеримент е разширен със заповед на Министерството и за едно селско училище до София, училището в с. Драгалевци, където се започва също с първите класове. За контролно е определено училището в с. Симеоново.

Постигнатите резултати в продължение на тези години са разглеждани многократно в научния съвет на института, са докладвани в ЦК на БКП, Министерството на народната просвета и са публикувани. Редица комисии обследват получените резултати и потвърдиха изнесените от института данни. Това довежда до възможност за разрастване експеримента на по-широка територия от страната с оглед на перспективните възможности, позволяващи сугестопедичната система да се внедри в цялата страна.

Със заповед на ръководството на Министерството на народната просвета през изтеклата 1975/76 година експериментът обхваща училищата в: гр. Пловдив и с. Долни Воден, Хасково, Димитровград, Благоевград, Плевен, Михайловград и с. Мърчево, както и три софийски училища с общо 1500 деца. За контролни училища от МНП са определени училищата: София - 119, 139, 64 основни училища, гр. Пловдив - основно училище с. Куклен и училище „Йордан Йовков“, Хасково - училище „Васил Левски“, Димитровград - училище „Любен Каравелов“, Плевен - училище „Христо Смирненски“, Михайловград - II основно училище, Благоевград - II основно училище, с общо 1300 деца.

Първата задача е: преподавателите се нуждаят от основно преквалифициране, а учебният процес - от старателно преустройство. На пръв поглед принципите и средствата, на които преподавателите трябва да се обучат и научат, като че ли са в противоречие с досегашното развитие на педагогиката.

Въпреки че времето е крайно недостатъчно (експерименталните училища са предоставени през м. май, а учебната година започва на 15 септември), екипите успяват да подготвят на приблизително близко до желаното ниво учителите и възпитателите, да направят необходимите помощни материали и да вземат всички организационни мерки при такова масово начинание. В това отношение получават пълна подкрепа от всички

отговорни държавни и обществени органи, както и от родителската и учителската общественост.

Големи колективи от специалисти извън института и от организационно-методически работници от Министерството и от отделите „Народна просвета“ организират изследванията на децата по отношение нивото на тяхното знание по различните дисциплини, здравословно състояние, психофизиологична характеристика и степен на развитие. Изследванията в началото и в края на учебната година с една етапна проверка в края на първия срок са извършени от специалисти от следните институти: Център по хигиена - 12; Медицинска академия - Институт по неврология, психиатрия и неврохирургия - 11; МА - Плевен - 4; МА - Пловдив - 2; ВИФ „Георги Димитров“ - 3; БСФС - 1; Окръжен психоневрологичен диспансер - Плевен - 1; НИИ по образованието - 2; МК „Кремиковци“ - 1; Градски психоневрологичен диспансер - София - 1; АОНСУ - 1.

Участвували при проверката и оценката на контролните работи: 1. Окръжни отдели „Народна просвета“ - 43; 2. МНП - 20; 3. Други извънучилищни учреждения - 14; 4. НИИ по сугестология - 17; 5. Директори - 5; 6. Учители - 7. Или общо през цялата учебна година са ангажирани 146 специалисти извън Научноизследователския институт по сугестология за изследвания и контрол.

Поради лекотата на усвояване дори на увеличен учебен материал става възможно децата от експерименталните училища да минат на 5-дневна учебна седмица, с допълнителни възможности за увеличаване часовете за работа по изкуствата и трудово обучение, за повече контакт с природата. Сливането на учебното с възпитателното и естетичното на основата на трудовото начало създаде условия за бързо изграждане на хармонично развити личности, както и за ранно изявяване на талантите. Естетичното и смисловото поднасяне на новия материал на високо интегрирано ниво веднага предизвиква високо интегрален и глобален отклик у учениците - според начина на поднасяне на учебния материал и начина на развитие на децата. Нарастването на значението и мястото на трудово-творческото и естетическото начало не само че не измества, а напротив, увеличава възможностите за усвояване на материала по всички дисциплини.

В интегративното, глобалното изграждане на дневния режим на децата участвуват специалисти от Централния пионерски дворец, Централната станция на младите техници, Централната станция на младите агробиолози, Централната спортно-

туристическа станция, Дома за литература и изкуство за деца и юноши и околните пионерски домове и станции от окръзите, в които се провежда експериментът.

С тяхна помощ, както и с помощта на МНП и отделите „Народна просвета“, директорите на експерименталните училища и целите учителски колективи могат да оформят следния дневен режим на децата:

8 – 11,30ч. учебни занятия

11,30 – 12,30ч. свободни игри

12,30ч. - 13,00ч. обяд

13ч. - 14,30ч. сън за 6-годишните, активен отдих за 7-годишните

14,30ч. - 15,30ч. спортни игри

15,30ч. - 16,30ч. кръжочна дейност - по интереси, руски език, художествено четене по специална програма.

При уточняване на учебното съдържание вземат участие комисии, утвърдени от министъра на народната просвета. Тук се срещат някои трудности, тъй като е нужно да се следва уточненото вече от Министерството учебно съдържание за I – III клас. Сугестопедагозите го обединяват смислово и свалят учебен материал от втори и трети клас в първи клас. Сугестопедичната учебна система обаче има в това отношение значителни резерви, които биха били обект на бъдещи експериментални проучвания.

По отношение на методиката има свободата да се разгърне в съответствие с досегашния експериментален опит и научно-теоретично виждане. За краткото време, с което се разполага, е дадена начална квалификация на заетите в експерименталната работа учители и възпитатели. В това отношение е необходимо обаче още много да се направи, тъй като сугестопедията е въпрос на усъвършенстване и самоусъвършенстване за цял живот.

Бъдещи задачи за внедряване на сугестопедията в училищата:

- необходимо е да се подобри квалификацията на учителите и преподавателите за индивидуална работа в група,
- да се подобри работата за създаване у учениците още по-висока самодисциплина вместо традиционната запретиелна форма на дисциплина,
- да се подобри опитът на преподавателите и възпитателите за работа с изоставащите и с талантите без вътрешногрупов конфликт,
- да се работи активно с родителите,

- да се създаде нов сугестопедичен подход към всички стари и нови проблеми на училището при съвременните изисквания и при широките възможности на сугестопедията,
- за създаване подходяща освобождаваща, стимулираща и развиваща среда за децата при извънучилищните условия.

Въпреки всичките трудности, получените в крайна сметка резултати са особено окуражаващи. Учениците от I клас в експерименталните училища без задължителни домашни работи при 5-дневна учебна седмица без умора и напрежение са усвоили на високо творческо ниво целия материал за I клас, почти целия материал от II клас, а за някои дисциплини - част от материала за III клас. Тези резултати могат да се видят от приложените графики и таблици - по четене и математика (върху материала за I клас - програмата на МНП) и материала за II клас (програма НИИС). Аналогични на тези резултати са и резултатите по всички останали предмети.

Таблица 3

Ефективност на сугестопедичната учебна система в първи клас по четене по програма на МНП

Училище	Възраст	Резултат	Бр. седмици	Бр. часове
Експериментално	7 г	93,5% усвоен материал за първи и втори клас - МНП	27	99
Експериментално	6 г	89,6% усвоен материал за първи и втори клас - МНП	27	99
Контролно	7 г	79,5% усвоен материал само за първи клас - МНП	31	210

За 99 часа учениците от експерименталните училища са усвоили материал, който в масовото училище се предвижда за 334 часа (210 в първи клас плюс 124 във втори клас).

Таблица 4

Ефективност на сугеступедичната учебна система в първи клас по математика
по програма на МНП

Училище	Възраст	Резултат	Бр. седмици	Бр. часове
Експериментално	7 г	83,3% усвоен материал за първи и втори клас - МНП	27	100
Експериментално	6 г	77,3% усвоен материал за първи и втори клас - МНП	27	100
Контролно	7 г	63,3% усвоен материал само за първи клас - МНП	31	155

Таблица 5

Ефективност на сугеступедичната учебна система в първи клас по математика по програма, разработена от НИИС

Училище	Възраст	Резултат	Бр. седмици	Бр. часове
Експериментално	7 г	83,6% усвоен материал за първи и втори клас - МНП	27	100
Експериментално	6 г	78,5% усвоен материал за първи и втори клас - МНП	27	100
Контролно	7 г	66,4% усвоен материал само за първи клас - МНП	31	289

Забележка: В първи клас на експерименталните училища за 27 седмици в общо 100 часа е изучаван материалът по програмата на МНП за първи клас на масовото училище по програма, съставена от НИИС, която обхваща материала и за първи, и за втори клас на масовото училище. Контролните паралелки са били от първи и от втори

клас, където се изучава материалът, предвиден само за първи клас на експерименталните училища.

Контролните работи на учениците по писмен български език (съчинение и морфологичен разбор) от експерименталните и контролните училища са оценени от комисии със специалисти по български език. Контролните работи по математика на учениците от експерименталните и контролните училища също са оценени от специалисти по математика.

Контролните работи по трудово обучение, изобразително изкуство и родинознание на учениците от експерименталните и контролните училища са оценени от специалисти към окръжните отдели „Народна просвета“ и специалисти към училищата, без да знаят работите на кое училище са.

Контролните работи по пеене на учениците от експерименталните и контролните училища са оценени от специалисти от Министерството на народната просвета и от окръжните отдели „Народна просвета“.

Индивидуалното изпитване по четене и измерване на времето за изчитане откъса от приказката е проведено от единна комисия от специалисти към МНП, окръжните отдели „Народна просвета“ и специалисти към НИИС.

Изследването на общото здравно състояние, телесната и психична заболяемост показва, че в края на учебната година краткотрайните невротични разстройства в контролните училища са три пъти повече от тези сред учениците от експерименталните училища. Даже 6-годишните ученици, които показват сравнително по-висока тенденция за разгъване на невротични реакции, получават такива в по-малка степен от 7-годишните ученици от контролните училища. Началните данни показват, че учениците от експерименталните училища, въпреки повишения обем на поетата информация, са показали по-добри възможности за приспособяване към учебната среда и процес.

Данните от социометричното изследване, проведено в експерименталните и контролните училища, показват, че в експерименталните училища съществува по-благоприятен психологически микроклимат, определящ колективистичното формиране на личността на ученика. Това несъмнено е резултат от ефикасния педагогически подход в решаването на задачите по организирането на детските колективи.

Структурите на интерперсоналните взаимоотношения в експерименталните училища се различава както по количествени, така и по качествени показатели.

Учениците от експерименталните училища са с по-добро самочувствие, а изолираните деца в класовете са значително по-малко, отколкото в контролните училища.

При оценката на данните трябва да се има пред вид винаги, че те са получени върху огромна цифра деца от различни краища на страната, което придава висока степен на статистическа достоверност на резултатите. Трябва да се има също така винаги пред вид, че данните са получени не само от сътрудници на института, а от огромен колектив научни работници, специалисти и организационни работници от много други институти и организации, което създава чувство на сигурност в тяхната достоверност.

Оценката на сугестопедичната учебно-възпитателна система не бива да става само по лекотата на усвояване на творческо ниво на голям материал. Тя трябва да се съпоставя винаги и с положителните медицински резултати, защото и най-добрата учебна система, ако не е медицински подсикурена, няма право на съществуване. Но сугестопедията трябва да се разглежда и от гледна точка на нейното високо възпитателно значение.

Изкуството е най-великото внушение. Именно това освобождаващо личността, стимулиращо и развиващо личността внушение, което блика от естетичната основа на сугестопедията, е основата на сугестопедията. Защото тук е и красотата, и глобалността, и ненапрегнатостта, и удоволствието от ученето, и надеждата за развитие и полет на човешката личност в безкрая на саморазвитието. Така труд, учене и естетика се сливат в неделимо единство при развитието на човека. На основата на всичко казано можем да направим следния извод. Сугестопедичната учебна система в учебно, възпитателно, естетическо, медицинско, социопсихологическо и икономическо отношение е неколkokратно по-ефективна и напълно приложима в масовата практика. Не представлява особена трудност и квалификацията на кадрите, подготовката на комплекса от учебно-възпитателни мероприятия и административно-организационното преустройство.

4. Развитие на сугестопедията по света

Сугестопедията е използвана в много страни по света (макар и не толкова успешно навсякъде): Канада, САЩ, Русия, Германия, Унгария, Уелс (Великобритания), Франция, Швейцария, Дания, Австрия, Швеция, Норвегия, Япония, Австралия, Нова Зеландия и др.

В България през 1979 г. д-р Лозанов е поставен под домашен арест за 10 години (до промените през 1989 г.). През този период са прекратени лекциите му в университета и по телевизията, забранено му е да пътува, да води кореспонденция, да публикува, да говори по телефона с чужбина и т.н. Разрешено му е само да се движи между дома и института. През това време имитатори от чужбина предлагат на света техни варианти от негово име, които нямат нищо общо с истинската Сугестопедия.

След освобождаването му през 1989г. д-р Лозанов подновява международната си дейност, с цел разпространение на автентичната сугестопедия. През 90-те години на миналия век, д-р Лозанов, основно, твори в чужбина.

- *Австрия*

През пролетта на 1978 г. директорът на Академията по педагогика във Виена – д-р Франц Бер (Franz Beer), публикува в САЩ (*The Journal of Suggestive-Accelerative Learning and Teaching, Volume 3, Number 1, Spring 1978*) резултатите от успешно проведен училищен експеримент „Сугестопедия в началното училище“.

През 1993г. Доктор Лозанов и доктор Гатева създават и работят в Център по Десугестология във Викторсберг, Австрия.

От 1998 до 2008г. те живеят във Виена, Австрия и обучават преподаватели от цял свят.

- *САЩ*

Прилагана в областта на чуждоезиковото обучение в САЩ, през периода 1968 – 1990 г. сугестопедията дава начало на нови школи и разклонения (SALT, Superlearning, Accelerated Learning, OptimaLearning, Pars Omni, Quantum Learning). Адаптирането е направено с цел тя да се приложи по-успешно в местните условия, както и за да отговори на изискванията на американската образователна система. През този период се отличават преподавателите: Л. Ескамила (Pars Omni), Б. ДиПортър (Quantum Learning), И. Бързаков (OptimaLearning), Б. Карстетър (Integral Learning) и Л. Кейсън (21st Century).

Извършени са изследвания, като сугестопедията е използвана за обучение по английски, немски, испански, руски, фински и др. езици. Резултатите са показали, че овладяването на съответния език е 2 – 3 пъти по-бързо, отколкото при стандартната методика. Сугестопедията е приложена успешно и по други учебни предмети с ученици от различни образователни нива.

- *Канада*

За разлика от САЩ преподавателите в Канада се опитват да се придържат към сугестопедията на д-р Лозанов, доколкото позволяват стандартите на образователната канадска система и политика. Още през 70-те години на 20-ти век Канада я прилага в двуезична програма за подготовка на своите държавни служители.

- *Русия*

Г. Китайгородска, която е преподавател в Московския институт за чужди езици „М.Торез“, не само изучава задълбочено теорията и практиката на Лозанов, но създава научен колектив, който разработва и експериментира проблема, и доказва практическата му приложимост в условията на Руската федерация.

В Европа и Азия по-голямата част от страните следват автентичната сугестопедия и само в отделни страни има опити за модифициране. Страните, в които тя се прилага и утвърждава, са: Русия, Германия, Унгария, Уелс (Великобритания), Франция и Австрия, последвани от Япония през 80-те години на 20-ти век. Множество преподаватели посвещават кариерата си на утвърждаването ѝ не само в своите страни, но и по света: Й. Талфрин (Уелс), Ф. Саферис (Франция), Ф. Беер (Австрия), М. Рабчак и Е. Сзолонтай (Унгария), К. Йенике (ГДР), С. Ики (Япония) и Г. Китайгородска (Русия).

Д-р Лозанов завършва последната си публикувана книга с думите: *„С помощта на моите прекрасни и благородни приятели от целия свят, аз направих, каквото можах. Надявам се, че бъдещите поколения ще последват нашите стъпки. Това е перспектива за една нова култура.“*

Доклад на ЮНЕСКО 1978 г.

През 1978г. ЮНЕСКО организира експертна работна група, която да проучи сугестологията и сугестопедията. В тази връзка, през ноември същата година, с цел първоначално запознаване на експертната група, са изготвени два документа на английски език:

1. Работен документ „Сугестология и Сугестопедия – теория и практика“, Г. Лозанов (1978), Доктор на медицинските науки, Директор на Изследователският институт по Сугестология, София

2. Доклад относно метода на сугестологията/сугестопедията, Fajda Winnykamen (1978), университет „Рене Декарт“ – Париж Докладът се базира на проучване, извършено през септември и октомври 1978 г. В него са отразени:

- основни положения и концепции на сугестологията

-
- наблюдения и резултати от езиково обучение за възрастни в София, Отава, Монреал и Париж и
 - установени факти и резултати от обучението в експериментални начални училища в София и Пловдив, заснети и на филм.

Експертната работна група на ЮНЕСКО (19 експерта от Канада, САЩ, Франция, Унгария, Полша, ГДР и Румъния и 6 от България) се събира в София и през периода 11 – 16 декември 1978 г. проучва на място сугестологията/сугестопедията. Резюме от протоколите на нейните съвещания е публикувано не в България, а в САЩ (*Journal of Suggestive Accelerative Learning and Teaching, Volume 3, Number 3, Fall 1978*). Окончателният доклад на ЮНЕСКО е изготвен и публикуван на френски език, две години по-късно през декември 1980 г. В него са дадени следните препоръки (стр.22 – 26), публикувани тук без съкращения, като е запазена и оригиналната номерация:

VI. Препоръки.

1. Участниците в работната група в София, дошли от различни страни и поканени лично, споделиха своя опит в областта на сугестопедията, сравниха своите теоретични постановки, с критичен анализ в някои случаи, посетиха действащи сугестопедични класове и участваха във визуална демонстрация на ефективността на метода.

2. Представените разностранни доказателства – практики, директни сравнения, наблюдения в клас, както визуално на място така и чрез филм, добавени към изследователската документация, убедиха членовете на работната група да разглеждат Сугестопедията, поне в сравнение с традиционните методи, като процес, който като цяло води до по-добро обучение и е подходящ за много различни по тип обучаеми.

Все пак обаче, получената информация от упоменатите източници остава непълна и трябва да се обогати за постигане на систематична оценка, чрез обмен на всички данни от изследванията и мненията на експертите по темата.

3. Експертите разпределиха своите препоръки в три области, в които сугестопедията може да се използва (класирани по важност, намаляваща във всяка точка):

3.1 Изследователска дейност и експериментиране

— Приоритетно:

а) Сугестопедията би трябвало да се използва преди всичко за работа върху педагогически проблеми, особено върху проблемите на ограмотяването и езиковото обучение, като един от многото възможни методи за това.

б) Международна интердисциплинарна комисия от експерти да се събира редовно през определени времеви интервали с цел обмен на информация и координация на изследователската дейност.

с) Да се сформира интердисциплинарна група от изследователи и специализирани преподаватели, която:

- да разработи материали по сугестопедия за обучение и оценяване;*
- да открие нови приложения на сугестопедията;*
- да продължи изучаването на неврологичните основи на сугестопедията;*
- да изучава последиците от сугестопедията в дългосрочен план.*

Валидността на това изследване да бъде разглеждана както във външен, така и във вътрешен план.

д) Проучванията в сугестопедията да се извършват на разнообразни места така, че да се определят възможностите за приложение на метода в различни културни и социални среди.

— С по-малка важност:

а) Да се улесни и координира обмена на изследователска информация.

б) Да се наблегне на приложението на Сугестопедията в началното училище на развиващите се страни.

с) Да се изучи проблема с дислексията в международен аспект с помощта на сугестопедията.

д) Да се разработят писмени насоки за оценка на филми, учебни материали и посещения на училища от външни изследователи.

е) Да се публикува международно списание по сугестология и сугестопедия на различни езици, което да съдържа статии на избран от всеки автор език, но с резюмета на повече езици като български, руски, унгарски, немски, полски, френски и испански.

— Евентуално :

Да се публикува международно списание едновременно на няколко езика.

3.2 Обучение на преподавателите

— Приоритетно

а) Във всяка страна всички молби за стипендии за обучение на преподаватели да се адресират по официален път.

б) Да се установят норми за подготовка, сертифициране и поддържане качеството на обучение по сугестопедия.

с) Обучение на преподаватели по сугестопедия да започне възможно най-скоро.

— От по-малка важност:

Необходимо е да се използва скала на компетентност, която да отразява растящото ниво на учителската подготовка при издаване на съответното удостоверение.

3.3 Центрове

— Приоритетно:

а) Да се създаде Международна Асоциация по сугестология и сугестопедия, която да бъде член на ЮНЕСКО. Що се отнася до подготовката, проучванията и координацията, както и публикуване на резултатите, тя ще се ръководи и подпомага от д-р Лозанов.

б) Да се създаде Международен център за подготовка на преподаватели в София. Този център ще бъде под контрола на Международната асоциация по сугестология и сугестопедия.

— От по-малка важност:

В близко бъдеще да се създаде информационен център, чиято задача ще бъде да разпространява информация, свързана със сугестологията и сугестопедията.

Отправена е покана към ЮНЕСКО да окаже съдействие и подкрепа на всички предложени дейности с всички възможни средства и в рамките на действащите международни закони.

5. Сугестопедичната занималня при целодневна организация на учебния процес

5.1. Същност и основни характеристики на занималнята като форма за организиране на процеса на обучение. Предпоставки за възникване

Мястото на сугестопедичната занималня в образователния процес е предшествано от мястото на занималнята в него. Нека разгледаме занималнята като форма на обучение – определение, нормативна уредба, цели и др.

Думата „занималня“ не се среща в нито един от законовите или подзаконовите нормативни актове, свързани с училищното образование, действащи в настоящия момент. Въпреки това, тя е широко използвана в обществото ни и е дълбоко свързана с образователния процес.

Определение на думата от тълковен речник - организирано обучение на ученици вън от учебните часове или помещението за него в училище или в общежитие.

Частната занималня, като форма и част от организация на учебния процес в българското общество се появява през средата на 90-те години на 20 век. Тя се явява като отговор на „липсата на време“ у родителите да отглеждат децата си в домашна среда след края на учебните часове, при полудневната форма на обучение.

Думите „липса на време“ , имат много дълбоки икономически, исторически и народо-психологически предпоставки. Те стават и причината за създаването на нов феномен в българското образование „частна занималня“.

- *Народо-психологически*

Ролята на жената като „домакиня“ , която се грижи само и единствено за отглеждането на децата в семейството, е отхвърлена от българското общество. Отговорността за осигуряване на препитанието на семейството си се носи и от двамата родители.

През 50-60 години на миналия век в България започва мащабно строителство на промишлени заводи. Трябва спешно да бъдат осигурени и домове на работниците в тях. Изникват нови градове. Има недостиг на работна ръка. В този период жените в България започват да работят. От домакини , те се превръщат в герои на труда. Майката труженичка е издигната в култ в обществото. За всяка българка е било гордост да работи на пълен работен ден , наравно с мъжете. Така отглеждането и възпитаването на децата става не само приоритет на майката , но и на по-старото поколение роднини/баби , дядовци, възрастни лели и др./

Това става част от ценностната система на българското общество. Функциите и отговорностите на българката са се удвоили: тя е отговорна на грижите за семейството и отглеждането на поколението и в същото време носи отговорност за препитанието на семейството.

В България съществува едно изкривено отношение към жената „домакиня“. Думата „домакиня“ не изразява естествената функция на жената за грижа за уюта, отглеждането и възпитанието на децата. Тя стана синоним на бягство от отговорност и мързел.

Словосъчетанието „липса на време“ е омаловажаването приоритетите на жената като носителка на любовта, грижата и възпитанието. Подменена е ролята на жената от майка в „герой на труда“.

Този факт е причината много млади момичета да предпочитат кариерата, личната професионална реализация пред това да отглеждат децата си вкъщи.

Занималната идва да запълни този дефицит в българското общество. В случая частната занималня осигурява физическото време на жените да изпълняват и вменените им допълнителни функции от наследените обществени догми.

- *Исторически*

Огромна миграционна вълна на населението от малките населени места към големите промишлено-търговски центрове. /София, Варна, Пловдив, Бургас и др./ в началото на 50-те години на миналия век.

След унищожаването на частната инициатива и одържавяването на селското стопанство, големите промишлени центрове се превръщат не просто в притегателен център, а направо в панацея за битово оцеляване. За да се справи с пренаселването на големите градове, тогавашната власт издава множество ограничителни наредби за приемането на нови жители в упоменатите населени места. Първата е от 1942 и е само за София. Постепенно властта започва да прилага схемата и в другите големи градове като начин за стабилизиране на засилената трудова миграция към градовете. С постановление № 112 на Министерския съвет от ноември 1974 г. е одобрена „Наредба за временно ограничаване приемането на нови жители в градовете“, която остава последната от тази поредица. Това е не само най-дълго действалата, но и най-детайлната наредба от този род. Тя е отменена с Указ № 51 от 7 август 1990 г. на Председателя (Президента) на Републиката. Това е вторият указ на избрания една седмица по-рано на този пост Желю Желев.

Наред с отпадането на ограничителните режими и икономическото положение в страната през 90-те години на 20 век се влошава. Първи фалират търговските предприятия по малките населени места. Така хиляди млади семейства се насочват към големите градове София, Пловдив, Варна, Бургас и др. по различни причини:

- ✓ Липса на препитание в по-малкия град
- ✓ Мечта за по-добра реализация
- ✓ Възможности за по-добър стандарт на живот
- ✓ Възможности за по-разнообразно образование за децата
- ✓ Възможности за по-богат културен живот

Често срещано явление в съвременното общество е семействата да живеят в градове, различни от градовете, където живеят техните родители. Когато детето в семейството е на полудневна форма на обучение, е нужно наличието на възрастен, който да го придружава през останалата половина на деня. Сами в големия град, все още с нестабилни доходи, родителите са поставени пред следния избор:

✓ Единият от двамата да премине на полудневен работен ден – при повечето това е невъзможно, поради икономически причини.

✓ Да се откажат от мечтите си за, по-добър живот, и да се приберат в по-малкия град да отглеждат децата си – някои го правят, но са единици.

✓ Да поканят бабата или по-възрастен роднина, който да живее при тях, докато детето навърши поне 11 години. Тук има и други фактори – наличие на свободен възрастен, който да има желание да промени драстично начина си на живот.

✓ Да наемат гледачка – доста скъпо удоволствие. А и квалифицирани учителки се намират трудно.

Поставени пред такива избори, родителите търсят вариант за създаване на групи за взаимно отглеждане на децата си. Така се създават и частните инициативи и се появява новата форма – частна занималня.

Да запишат детето на частна занималня, това е едно от най-често срещаните решения в големите градове.

В случая думите „липса на време“ са поставяне на приоритет на повишаване на стандарта на живот на семейството. Освобождаването на родителите от отговорността за придружаването на детето по пътя на образованието им осигурява време за личностно израстване и повишаване на квалификацията. Израстване в кариерата и повишаване на стандарта на живот.

- *Икономически предпоставки*

Българската икономика изживява няколко тежки икономически кризи. Много често е нужно да работят и двамата родители, за да е възможно въобще оцеляването на семейството. Разходи за дом, консумативи, храна са основен приоритет.

Друг основен белег в съвременното общество е разделянето на семейството. С цел икономическо оцеляване се налага единият от семейството да работи в чужбина. Така липсва балансът в поделяне на отговорностите за възпитание и грижа за децата. Върху единия родител остава основната тежест за отглеждането и обучението на поколението.

В случая „липсата на време“ е приоритет за икономическо оцеляване на семейството.

Основната цел за възникването на частните занимални в началото е подпомагане на българското семейство за отглеждане на детето. Резултатът е, че:

- ✓ Децата са обединени в неформални групи, извън дома;
- ✓ в адаптирана среда;
- ✓ получават квалифицирана помощ при своята самоподготовка;
- ✓ процесът на социализация се улеснява;
- ✓ имат лесен достъп до дейности като спорт, изучаване на чужд език и др.;

Ползите са осъзнати и оценени с времето и занималните заемат важна част в образователния процес. Възникнали като частна инициатива, занималните предизвикват дебат в обществото. „За“ и „против“ въвеждането им в училище.

5.2. Нормативна уредба

През 2010г.е променен стария „Закон за народната просвета“ и е въведена и целодневна форма на организация на учебния процес в българските училища. През първата година тя е само за първокласниците. Което означава, че това става част от приоритета на държавата и ще се финансира със средства от държавния бюджет .

През 2016 г. влиза в сила нов „Закон за предучилищното и училищното образование“ с нови Държавни образователни стандарти /ДОС/. Регламентите за т.нар. „занималня“ са включени в понятието „целодневна организация на учебния процес“. Ще цитираме по долу най-важните държавни регулации:

- *Законови разпоредби*

ЗАКОН за предучилищното и училищното образование -Обн., ДВ, бр. 79 от 13.10.2015 г., в сила от 1.08.2016 г.

„Чл. 102. (1) Организацията на учебния ден е полудневна и целодневна. Държавата създава условия за разширяване на възможностите за целодневна организация на учебния ден.

(2) Училището организира целодневна организация на учебния ден за учениците от I до IV клас при желание на родителите, както и от V до VII клас при желание на родителите и съобразно възможностите на училището.“

- *Подзаконови нормативни актове*

Тя регламентира и поставя рамката за целодневната организация на учебния процес и отговаря на следните въпроси:

НАРЕДБА № 10 от 01.09.2016 г. за организация на дейностите в училищното образование- Обн. - ДВ, бр. 73 от 16.09.2016 г., в сила от 01.09.2016 г. Издадена от министъра на образованието и науката

➤ какви дейности включва целодневната организация на учебния ден, кои училища могат да я прилагат, при какви условия и до каква възраст на учениците:

„Чл. 17. (1) Целодневната организация на учебния ден се организира за ученици в дневна и комбинирана форма на обучение и включва провеждането на учебни часове по училищния учебен план, дейности по самоподготовка, по организиран отдих и физическа активност и занимания по интереси.

Чл. 18. (1) Училището осигурява целодневната организация на учебния ден при желание на родителите за учениците от:

- 1. I до IV клас;*
- 2. I до VII клас в средицните училища;*
- 3. специалните училища.*

(2) Училищата, които не са средици, може да осъществяват целодневна организация на учебния ден при желание на родителите за учениците от V до VII клас в зависимост от наличието на условия, определени от ДОС за физическата среда и информационното и библиотечното осигуряване на детските градини, училищата и центрове за подкрепа за личностно развитие.“

➤ как всяко училище регламентира организацията на учебния процес при целодневна форма на обучение – задължителни нормативни актове:

„...Чл. 19. (1) Всяко училище разработва годишна училищна програма за целодневна организация на учебния ден в съответствие със стратегията и спецификата на училището.

(2) Годишна училищна програма за целодневна организация на учебния ден се приема от педагогическия съвет и се утвърждава от директора на училището в срок до 15 септември.

(3) Годишната училищна програма за целодневна организация на учебния ден включва организирането, разпределението и съдържанието на дейностите по самоподготовка, по организиран отдих и физическа активност и заниманията по интереси.,,

➤ правила за организация – график, място за провеждане на дейностите, времетрайност

„...Чл. 20. (1) При целодневната организация на учебния ден учебните часове от седмичното разписание се провеждат в самостоятелен блок до обяд или след обяд, а дейностите по самоподготовка, по организиран отход и физическа активност и заниманията по интереси се провеждат съответно след обяд или преди обяд.

(2) При целодневната организация на учебния ден за учениците от I до IV клас по паралелки учебните часове по седмичното разписание може да се редуват с дейностите по самоподготовка, по организиран отход и физическа активност и заниманията по интереси в смесен блок сутрин и след обяд.

<...>

Чл. 22. (1) Дейностите по самоподготовка, по организиран отход и физическа активност и заниманията по интереси се организират в учебни часове, продължителността на които е в съответствие с чл. 7, ал. 1.

(2) Когато в групите по ал. 1 участват ученици от I и/или II клас, продължителността на учебния час е 35 минути.

Чл. 23. (1) За учениците от I до IV клас дейностите по самоподготовка, по организиран отход и физическа активност и заниманията по интереси се разпределят дневно, както следва:

самоподготовка - 2 учебни часа;

организиран отход и физическа активност - 2 учебни часа;

интереси - 2 учебни часа. “

➤ детайлизиране на видовете дейност:

„...чл. 24. (1) Дейностите по организиран отход и физическа активност включват:

1. организиране и провеждане на отхода и спорта на учениците за създаване на здравословни навици и осъществяване на преход към самоподготовката;

2. осигуряване на време за обедното хранене на учениците.

(2) Дейностите по отход и физическа активност се организират в помещения, различни от тези за дейностите по самоподготовка.

Чл. 25. (1) Дейностите по самоподготовка на учениците включват:

1. ситуации за осмисляне на изучаваното съдържание по време на учебния час;

2. усвояване на начини и методи за рационално учене;

3. подготовка на домашни, проектни задания и/или задачи;

4. подготовка за класни и контролни работи;

5. изпълнение на допълнителни задачи и упражнения във връзка с общообразователните учебни предмети от седмичното разписание, поставени от учителя на групата;

6. формиране на умения за самостоятелно планиране и организиране на подготовката;

7. консултации с учители по различни учебни предмети.

Чл. 26. (1) Заниманията по интереси се организират в зависимост от желанието на учениците, техните възрастови особености и възможностите на училището и могат да не са свързани с учебните предмети по училищния учебен план.

(2) Съдържанието на дейностите по интереси по групи се определя в годишната училищна програма за целодневна организация на учебния ден.,

С осъзнаването от ползата от целодневна форма на организация на учебния процес, на занималнята се възлагат по-високи цели.

5.3. Цели на занималнята

Основната цел на целодневната организация на учебния ден е подобрене на качеството на образование и по - пълно удовлетворяване на индивидуалните образователни потребности на учениците.

Специфични цели

- Повишаване качеството на образователно - възпитателния процес чрез насърчаване развитието на ключови компетентности, творчески способности и умения за живот, необходими на учениците в съвременното общество при зачитане интересите, съобразно възможностите и възрастовите им особености;

- Създаване на възможности за успешно преминаване в следващ клас и в следващ етап на образование и ограничаване рисковете за отпадане от училище поради затруднения в усвояването на учебното съдържание;

- Повишаване мотивацията на учениците, учителите и на заинтересованите страни от прилагане на модела „целодневна организация на учебния процес”;

- Създаване стимулираща детското развитие предметно - пространствена интерактивна среда, съответстваща на неговата индивидуалност и стил на учене, модел и темп на растеж и специфичната му семейна среда;

- Създаване на предпоставки за общуване и опознаване между деца от различни социални, етнически и културни общности чрез специално подбрани дейности, включени в целодневната организация на учебния процес;

-
- Уважение към индивидуалните различия на децата - стил на възприемане и учене, темп на работа, темперамент, потребности и интереси.

5.4. Педагогически изисквания при провеждане на дейностите

❖ Педагогически изисквания при провеждане на организиран отпих и спорт

В часовете за организиран отпих и спорт се акцентира на възпитателно взаимодействие, поведенчески потенциал, разтоварване от умствено напрежение, непрекъснати наблюдения и проява на дискретност. Учебните часове за организиран отпих и спорт се провеждат в зависимост от организацията на учебния ден в съответните класове.

Ключови акценти

- ✓ Организиране на обедното хранене на учениците;
- ✓ Организиране на отпиха и спорта на учениците;
- ✓ Наблюдение и оценка на различните поведенчески ситуации по време на отпиха на учениците;
- ✓ Провеждане на беседи и разговори с учениците по въпроси и тревоги, възникнали затруднения, споделяне на проблем, възникнал конфликт за успокояване на емоциите и преход към самоподготовката им;
- ✓ Спазване на здравно - хигиенните норми и изисквания от учениците;
- ✓ Грижа за опазване здравето и живота на децата и учениците.

Условия

- ✓ За хранене - провежда се в училищния стол или друго подходящо заведение
- ✓ Място за провеждане на отпих и спорт - на открито, в учебната стая или във физкултурен салон

❖ Педагогически изисквания при провеждане на самоподготовка

Самоподготовката допринася за правилното и трайно усвояване на учебния материал и съдейства за формиране на навици за самостоятелно учене с разбиране, стимулира любознателността и стремежа към знание, толерантно взаимодействие, чрез усъвършенстване на уменията за общуване.

Ключови акценти

- ✓ Преглед на преподадения учебен материал и необходимите понятия;
- ✓ Степенуване по трудност на учебните предмети, включени в самоподготовката;

- ✓ Усвояване и затвърждаване на учебното съдържание с разбиране;
- ✓ Самостоятелно преодоляване на трудности и предизвикателства;
- ✓ Подготовка на домашните работи и трайно усвояване на учебното съдържание.

- ✓ Съдействие за формиране на навици за самостоятелно учене с разбиране;
- ✓ Стимулиране на любознателност и стремеж към знание;
- ✓ Усъвършенстване на умения за общуване и толерантност.

Условия

- ✓ Създаване на спокойна, уютна, приобщаваща среда за работа;
- ✓ Осигуряване на процеса с дидактични материали;
- ✓ Място за провеждане на самоподготовка – адаптирана среда.
- ❖ Педагогически изисквания при провеждане на занимания по интереси

Заниманията по интереси могат да бъдат съчетани с извънкласните дейности. Провеждат се в зависимост от потребностите на учениците. Часовете са с насоченост към овладяване на ключовите компетентности, подпомагане и допълване на обучението чрез различни занимания, създаване на емоционална среда за отмора.

Ключови акценти

- ✓ Да се предотврати преумората;
- ✓ Да се развие и обогати детското мислене;
- ✓ Да се допринесе за придобиване на полезни и нови знания или за интерпретиране и прилагане в практиката на вече получени и затвърдени знания.

Условия

- ✓ Заниманията по интереси се организират и провеждат съобразно възможностите на учебното заведение.

5.5. Условия за постигане на ефективност и резултатност при целодневна организация на учебния ден

- Обогащане и обновяване на учебната среда, създаване и поддържане на безопасно и спокойно място, където учениците, обучаващи се при целодневен режим да се разтоварват с любимите си занимания, да отпочиват, да комуникират пълноценно помежду си и да се включват активно и пълноценно в планираните дейности;
- Подсигуряване на достъп и насърчаване на учениците към разнообразни форми на непрекъснато образование, насочени към овладяване на ключови компетентности;
- Подпомагане родителите и близките на учениците в обучението на децата им;
- Участие на учителите в подходящи квалификационни форми;

• Използване от педагозите, при реализиране на дейностите в групите на съвременни педагогически технологии, методи и подходи, изнесени учебни часове в близки институции, природни обекти и исторически забележителности, съобразно спецификата на училището и групата.

5.6. Видове занимални

Според начина си на финасиране занималните биват 2 вида : частни и държавни.

5.6.1. Държавна занималня – включена при целодневната форма на обучение в училище

Държавните занимални се финансират със средства от държавния бюджет. Част са от целодневната форма на обучение в държавните училища. Дейността им е регламентирана с правила на всички законови и подзаконови нормативни актове. Те са обект на проверки от страна на всички контролни държавни органи в сферата на образованието. Всички дейности са нагледно описани.

Примерно разпределение на дейностите в държавно училище

➤ Режимни моменти и брой часове

Дейностите по организиран отход и спорт, самоподготовка и занимания по интереси в групите, се организират в блок - часове, както следва:

Блок А - обяд, организиран отход и спорт - 2 часа

Блок В - самоподготовка - 2 часа

Блок С - занимания по интереси - 2 часа

➤ Продължителност на часовете в Групите за целодневна организация:

За учениците от I и II клас - 35 минути

За учениците от III и IV клас - 40 минути

➤ Седмично разписание на часовете в Групите за целодневна организация:

Часовете в групите са разпределени седмично, в дните от понеделник до петък, както следва:

Дейност	Група I - III клас
Организиран отход и спорт	1. 11:30 - 12:10
	2. 12:20 - 13:00
Самоподготовка	3. 13:00 - 13:40
	4. 13:50 - 14:30
Занимания по интереси	5. 14:55 - 15:35
	6. 15:40 - 16:20

Поради важната си социална дейност, държавните занимални постоянно трябва да доказват своята работа. Те нямат пазарен регулатор за своята ефективност и разчитат на документалната обосновааност на всяко свое действие.

Дейностите по целодневната организация на образователно - възпитателния процес се вписват в следната училищна документация:

✓ Списък - образец 1, съгласно чл. 10 от Наредба № 3 от 18. 02. 2008 г. за нормите за преподавателска работа и реда за определяне на числеността на персонала в системата на народната просвета;

✓ Седмично разписание на часовете в училището;

✓ Годишен план за дейността на училището;

✓ Книга с протоколи от заседания на Педагогическия съвет;

✓ Дневник на Група за целодневна организация .

5.6.2. Частна занималня

Частната занималня се самоконтролира и самофинансира от всички участници в нея: родители, учители и ученици.

Частните занимални са извън регулациите и контрола на държавните образователни нормативни актове и структури. Нейн регулатор и оценител на ефективността е пазарния принцип. Много семейства предпочитат частната занималня. Причините могат да бъдат:

- платената услуга е по-качествена: по-квалифициран персонал, по-малко деца в групата и от там персонално отношение към детето, по-добра база и т.н.
- частната занималня предлага и допълнителни услуги – курсове по чужд език, спорт и др.
- удължено работно време на частната занималня
- в държавното училище няма занималня или не са одобрени за посещение на такава

Независимо от причините, частните занимални са доказали своята ефективност през годините. Те съществуват като форма само в по-големите градове в България – София, Варна, Пловдив, Бургас и др.

<...>

Нормативни изисквания за откриване на частна занималня.

За откриване на частна занималня *както и центрове за работа с деца, школи по изкуства, език и спорт* е необходимо:

- Регистрация като юридическо лице по Търговския закон
- Регистрация в РЗИ като „обект с обществено предназначение“ според изискванията на Наредба № 9 за условията и реда за създаване и поддържане на публичен регистър на обектите с обществено предназначение, контролирани от регионалните здравни инспекции, публ. ДВ бр.28/2005 г., изм. ДВ бр.38/2011 г.

Изискванията на които трябва да отговарят този тип обекти са:

1. Да разполагат със самостоятелен вход- в жилищни сгради на партерен етаж, за административна сграда до втори етаж;
2. Да е осигурен санитарен възел с умивалня;
3. Да има помещение, оборудвано със закачалки и шкафчета за пантофи;
4. Да разполага със стая/и за обучение и забавни занимания, като броя на децата в нея да е съобразен с квадратурата на помещението по 1,7 м² на ученик, с необходимото оборудване;
5. Да се осигурят почистващи средства и материали и ежедневно и своевременно да се извършва почистване и дезинфекция;,,

За да регистрираш частна занималня е необходимо:

- Да си юридическо лице, регистрирано по Търговския закон
- Да се регистрираш в РЗИ като „обект с обществено предназначение“
- Помещението да отговаря на гореописаните изисквания.

5.6.3. Сугестопедичната занималня

Възникване на частната сугестопедична занималня е феномен в българското общество. Тя е израз на търсенето на съвременника на нови форми на обучение, на нови форми на отношение към учебния процес. За никого не е тайна, че настоящата учебната система е доста тромава и мудна. Тя изостава от техническия прогрес. Не може да отговори на динамиката на развитие на обществото.

Сугестопедичната занималня идва като отговор за бъдещето на нашето образование. Тя е призвана да формира новите нагласи и модели. Разчупване на обществените догми за ограничеността на човешкия мозък.

Като всяка самофинансираща се инициатива, оцеляваща във времето, тя доказва , че отговаря на търсенията на българското общество.

В България съществуват 5 бр. сугестопедични занимални :

-
- Сугестопедична занимална, към център за класическа сугестопедия „Вихровение“ – гр.София
 - Сугестопедична занималня , към образователен център „Материка“ – гр.Варна
 - Сугестопедична занималня , към център по сугестопедия „Благодаря“ – гр.Стара Загора
 - Сугестопедична занималня , към сугестопедичен център „Боян Мага“ – гр.Стара Загора
 - Сугестопедична занималня „Свят приказен“ – гр.София

Примерна организация на учебния процес в сугестопедична занималня „Материка“ – гр.Варна

- Във всяка група има максимум 10 деца
- Всяка група има основен преподавател, който се грижи за децата и преподавател – помощник, който помага в различни моменти от общата работа.
- Всяка група има свой Дневник, където всекидневно се записват домашните работи на всяко дете и всички негови допълнителни работи за деня, според плана за развитие на детето.
- Всеки ден освен задължителните домашни работи, се преподава по различен начин, чрез игра или история материал, който не е бил разбран, или който предстои да бъде взет в училище. Следвайки собствения ритъм на децата в групата, по този начин постепенно се изчистват пропуските или неразбраните неща от училище, повишава се увереността, че всеки разбира и може сам да се справи с възложените задачи и не на последно място, изгражда се утвърдението, че когато и да се наложи, детето знае и може да се представи отлично.
- Всеки ден, освен задължителните домашни работи, се правят и много допълнителни работи, които развиват надграждат знанията и усъвършенстват уменията. Използвайки метода сугестивна – десугестивна педагогика, ние подаваме много материал, като интегрираме всички предмети, върху които се работи всекидневно – нови знания по БЕЛ, математика, човек и природа, човек и общество, класически изкуства и танци, песни и т.н. Под формата на различни игри, групови и индивидуални проекти, лични представяния и др. децата активират и разработват новия материал. Така вътре се вплитат допълнителни писмени работи по бълг. език, диктовки, преразкази или съчинения на определена тема; специално разработени математически

игри, които развиват възможностите за бързо пресмятане и логическото мислене за решаване на текстови задачи.

- Всички писмени работи се съхраняват в специално Портфолио на всяко дете.

Видно е, че българското образование има нужда от промяна. То не отговаря на бързоразвиващото се технологично общество. Обучението в него е тромаво и бавно. Сугестопедията предлага вариант за подобряване системата на образование в България.

Вече има примери в световен мащаб, които дават основание на целия свят да се замисли върху формата на обучение.

Преподавателите в сугестопедичната занималня планират своите цели и очаквани резултати изцяло според индивидуалния темп на овладяване на знания и умения от учениците (100%- в много висока степен). Методическите насоки за провеждане на обучението, са също от първостепенна важност (71,4% -в много висока степен и 14,3%- висока степен). Значение има и учебната програма по дисциплините в учебния план(42,9-в много висока степен и 28,6%- в висока степен), но съдържанието на учебникът и учебната тетрадка и разпределението на учебното съдържание получават само по 28,3% общо висока степен. Приоритетни са, също, равнището за развитие на ключови компетентности(100% общо много висока и висока степен) и целите, свързани с равнището на знания умения и навици на учениците.

ВТОРА ГЛАВА
ОРГАНИЗИРАНЕ НА ПРОЦЕСА НА ОБУЧЕНИЕ В СУГЕСТОПЕДИЧНА
ЗАНИМАЛНЯ

2.1. МЕТОДИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

2.1.1. Обект и предмет на проучването:

Обект на настоящото проучване е процесът на обучение в полуинтернатни групи при целодневна организация на обучението.

Предмет на изследването са зависимости между процеса на обучени и приложението на сугестопедичния подход в полуинтернатни групи при целодневна организация на обучение

2.1.2. Цел и задачи

Целта на изследването е да бъде проучен процесът на обучение в сугестопедичната занималня и да бъдат изведени добри практики за приложение на законите на сугестопедията с цел подпомагане на самоподготовката на учениците в училищата.

Като основни **задачи** на настоящата разработка могат да се посочат:

1. Конструирание на методика за изследване изследването са зависимости между процеса на обучени и приложението на сугестопедичния подход в полуинтернатни групи при целодневна организация на обучение
2. Провеждане на емпиричното проучване в полуинтернатни групи в сугестопедични занимални и в занимални в рамките на целодневна организация на учебния процес в училище
3. Анализ и обобщение на резултатите от изследването, формулиране на изводи и препоръки

2.1.3. Хипотеза, критерии и показатели

Хипотеза на изследването: Допускаме, че съществуват зависимости между елементите на процеса на обучение и законите на сугестопедията, които могат да бъдат осмислени и приложени при обучението в полуинтернатни групи от целодневна организация на обучението.

Въз основа на формулираната хипотеза са изведени следните критерии и показатели на проучването

Критерии и показатели на изследването:

1. Закони на сугестопедията

- *Любов*
- *Свобода*
- *Цяло - Част, Част – Цяло; Частта чрез Цялото*
- *Убедеността на преподавателя, че нещо необикновено се случва*
- *Многократно увеличен учебен материал*
- *Златната Пропорция*
- *Приложение на класическото изкуство и*

2. Планиране на целите и очакваните резултати от обучение в полуинтернатната група:

- *Учебни програми*
- *Разпределение на учебното съдържание*
- *Методически насоки за провеждане на обучението.*
- *Учебникът и учебната тетрадка.*
- *Планирате цели, свързани с индивидуалния темп на овладените знания и умения от учениците.*

3. Приложение на принципи на обучението в полуинтернатната група (в часовете за отдих, самоподготовка, занимания по интереси).

- *Принципи на обучение: за нагледност; достъпност; системност; последователост; трайност; активност, съзнателност, индивидуален подход.*
- *Принципи на обучение при приложение на сугестопедичния подход:*
 - ✓ *Принцип за радост, ненапрегнатост и концептуална психорелаксация*
 - ✓ *Съзнавано-парасъзнавано баланс в организацията на часа за самоподготовка*
 - ✓ *Принцип за сугестивна взаимовръзка с оглед разкриване резервите на личността*
 - ✓ *Осъществяване на интегративни връзки на учебното съдържание в извънкласни форми на работа/занимания по интереси.*

4. Методи и похвати на обучение

- *Методи и похвати за зрително възприятие и представяне на информацията.*
- *Методи и похвати за слухово възприятие възприятие и представяне на информацията.*
- *Методи и похвати за и представяне на информацията.*
- *Методи и похвати за тактилно и кинестетично възприятие.на информацията от ученика.*
- *Методи и похвати за интегрирано обучение*

5. Индивидуализация и диференциация в обучението

6. Организиране на средата. Материално-технически средства

7. Форми на обучение

8. Взаимодействие с родителите

9. Взаимодействие с училищната общост

10. Резултати от обучението

- *Развитие на знанията, уменията на учениците, свързани с учебното съдържание*
- *Развитие на ключови умения и компетентности*

Показатели:

При провеждане на емпиричното проучване уточнените критерии са измерени чрез петстепенна Ликерт скала (Приложение 1).

2.1.4. Изследователски методи

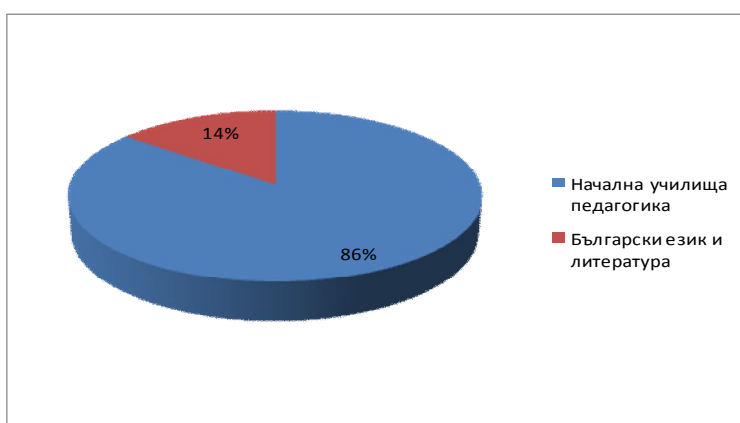
При провеждане на емпиричното изследване са приложени следните методи:

- ❖ Анализ на документи и материали, свързани с организация и управление на обучението в полуинтернатните групи на училищни и сугестопедични занимални
- ❖ Анкета за педагогически специалисти (Приложение 1).
- ❖ Статистически методи за осъществяване на количествена и качествена обработка на получените данни от проучването.

2.1.5. Организация на проучването

Проучването е проведено през втория срок на учебната 2016/2017 г в пет сугестопедични занимални на територията на страната: Частна сугестопедична занималня "Свят приказен", Образователен център „Медиа“, „Вихровения“ - център по

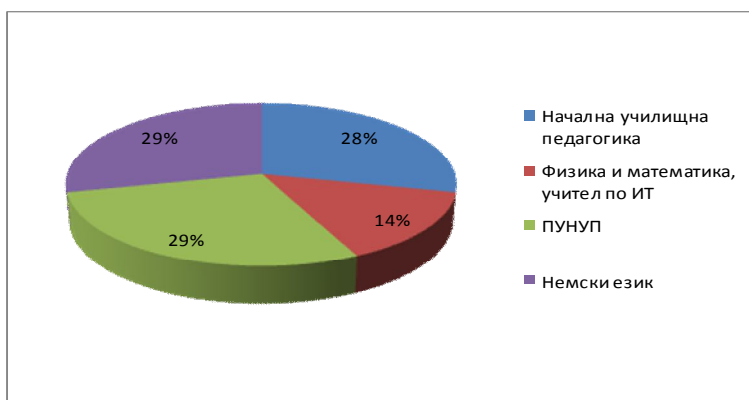
класическа сугестопедия, гр. София; Частна сугестопедична занималня "Материка", гр. Варна и в пет занимални при целодневна организация на обучението в: ОУ „Васил Друмев“, гр. Варна, ОУ "А. Страшимиров", гр. Варна, ОУ“Димчо Дебелянов“, гр. Варна, СУ“Климент Охридски“, гр. Варна, ОУ“Св. Иван Рилски“, с. Червенци, обл. Варна. Педагогическия профил на учителите е представен на Фиг. 1 и Фиг. 2. Сред учителите в сугестопедичните занимални има повече педагогически специалисти от различни специалности. Всички учители от сугестопедичните занимални са завършили обучение по сугестопедия.

Фиг. 1

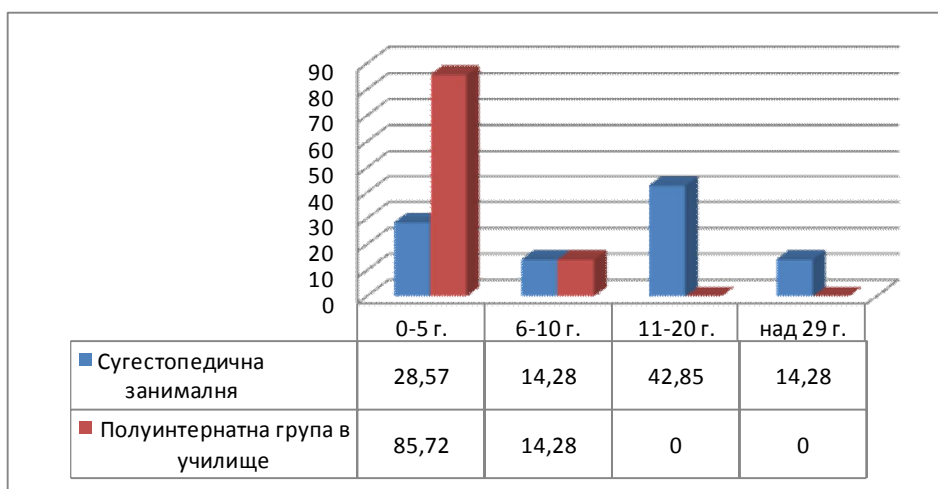
Специалност на учителите в полуинтернатни групи при целодневна организация на обучението

Те са с по-голям педагогическия стаж, което предполага утвърден опит и мотивиран избор за работа по метода на сугестопедията Фиг. 3. От друга страна, данните сочат, че в училищните занимални работят учители, които навлизат в учителската професия и са мотивирани да прилагат иновативни технологии на обучение.

Фиг. 2

Специалност на учителите в полуинтернатни групи в сугестопедични занимални в %

Фиг. 3

Педагогически стаж на учителите в %

2.2. Анализ и оценката на резултатите от емпиричното проучване

Планиране на цели и очаквани резултати от обучението

Вижда се, че при планиването на целите в училищната занималня най-голям фактор е съдържанието на учебника и учебната тетрадка (100% - в много висока степен) и разпределението на учебното съдържание (100% - общо с висока и много висока степен). В много висока степен (85,7%) се съблюдават целите, свързани с равнището на знания, умения, навици и отношение на учениците. Целите, свързани с индивидуалния темп на овладяване знания и умения от учениците отстъпват (42,9%-с много висока степен и 28,6% с висока степен).

Сугестопедагозите се консултират с базовия учител на ученик, по-скоро често (42,9%), отколкото винаги (28,6%). Преподавателите в полуинтернатните училищни групи, обаче, разчитат на съдействието и консулта на основните учители от училищата. (42,9%-с много висока и 28,6% -висока степен) – Табл 1. Сугестопедагозите се консултират с базовия учител на ученик, по-скоро често (42,9%), отколкото винаги (28,6%). Преподавателите в полуинтернатните училищни групи, обаче, разчитат на съдействието и консулта на основните учители от училищата. (42,9%-с много висока и 28,6% -висока степен). В училищната занималня строго следват учебната програма и заданията на базовите учители. В сугестопедичната занималня преподавателите се съобразяват с индивидуалността на учениците и следват методическите насоки на сугестопедията. Това е пътя, който следват за достигане целите на обучение, свързани с равнищата на знания, умения и навици.

Таблица 1

Планиране на целите и очакваните резултати в полуинтернатната група

Ниво на проявление на критерия в %	В много висока степен		Във висока степен		В средна степен		В ниска степен		В много ниска степен	
Видове занимални	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня
Учебните програми по дисциплините от учебния план.	42,9	57,1	28,6	14,3	0	14,3	28,6	14,3	0	0
Разпределението на учебното съдържание за полуинтернатната група.	14,3	57,1	14,3	42,9	14,3	0	28,6	0	0	0
Достигнатите цели на обучение, свързани с равнищата на знания, умения, навици и отношение на учениците.	42,9	85,7	28,6	14,3	14,3	0	14,3	0	0	0
Равнището на развитие на ключови компетентности	42,9	57,1	57,1	14,3	0	14,3	0	14,3	0	0
Методическите насоки за провеждане на обучението.	71,4	57,1	14,3	14,3	0	0	14,3	14,3	0	14,3
Учебникът и учебната тетрадка.	14,3	100	14,3	0	42,9	0	14,3	0	14,3	0
Консултирате се с учителите по учебните предмети и съвместно определят съдържанието на самоподготовката за предстоящия ден.	28,6	42,9	0	28,6	42,9	0	14,3	28,6	14,3	0
Изпълнявате поставените от учителите задачи и упражнения за самоподготовка, но нямате възможност да общувате с тях.	0	0	14,3	0	14,3	0	42,9	71,4	28,6	14,3
Планирате цели, свързани с индивидуалния темп на овладените знания и умения от учениците.	100	42,9	0	28,6	0	0	0	14,3	0	0

В сугестопедичната занималня преподавателите се съобразяват с индивидуалността на учениците и следват методическите насоки на сугестопедията. Това е пътя, който следват за достигане целите на обучение, свързани с равнищата на знания, умения и навици.

Четири са най-важните принципи на организация на обучението в сугестопедичната занималня в часовете за отдых : Да се прояви инициативата на децата при организирането на различните игри(85,7% в много висока и 14,3% - висока степен); да имат подходяща среда за отдых - удобно място(85,7% в много висока и 14,3% - висока степен); децата да се чувстват радостни и удовлетворени(71,4% в много висока и 28,6% - висока степен); дейностите да са съпроводени от музикален фон(71,4% в много висока и 28,6% - висока степен).

Сугестопедагозите , силно вярват, че часовете за отдых, трябва да допринасят за укрепване на здравето на децата.(71,4% в много висока и 14,3% - висока степен). Вмъкването на учебен материал е по-скоро препоръчително, отколкото приоритетно (42,9% в много висока и 42,9% - в средна степен).

В училищните занимални също един от основните принципи на организация на обучението в часовете за отдых е стимулиране на инициативността на децата при игровите дейности (42,9% в много висока и 42,9% - висока степен). Радостта и удовлетворението на децата е също от значение (49,9% в много висока и 14,3% - висока степен), но в значително по-малка степен от сугестопедичната занималня. Само 28,6% от педагозите в училищната занималня смятат, че часовете за отдых са в много висока степен важни за укрепване здравето на учениците. 67,2% от учителите в Сугестопедичната занималня , приемат принципа, че трудовата дейност в часовете за отдых , е от решаващо значение за възпитанието на учениците. В училищните занимални сборния процент е също 67,2%.

И в двете учебни заведения родителите се включват рядко, в организираните дейности за отдых 28,6% - в много ниска степен за сугестопедичната и 71,4%-в много ниска степен за училищната занимални.

Таблица 2

Принципи на организация на обучението в полуинтернатната група в часовете за отдих

Ниво на проявление на критерия в %	В много висока степен		Във висока степен		В средна степен		В ниска степен		В много ниска степен	
Видове занималняразпреде	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня
Допринасят за укрепване здравето на децата.	71,4	28,6	14,3	14,3	14,3	28,6	0	14,3	0	14,3
Създават възможност децата да участват в различни игрови дейности индивидуално и групово.	85,7	28,6	0	28,6	14,3	28,6	0	14,3	0	0
Създават възможност децата да проявяват инициатива при реализиране на игровите дейности.	85,7	42,9	14,3	42,9	0	14,3	0	0	0	0
Децата слушат музика като фон или при участие в различни дейности.	71,4	14,3	28,6	14,3	0	42,9	0	14,3	0	14,3
В игровата дейност включват информация от учебното съдържание.	42,9	0	0	28,6	42,9	14,3	14,3	42,9	0	14,3
Децата извършват дейности, свързани с битов труд, за да поддържат учебната среда в състояние, което им позволява да се чувстват добре.	42,9	28,6	14,3	28,6	14,3	14,3	28,6	14,3	0	14,3
Родителите се включват в различни дейности в часовете за отдих.	0	0	14,3	0	28,6	0	42,9	28,6	14,3	71,4
Децата имат възможност да седнат на удобно за тях място и да отпочинат.	85,7	28,6	14,3	14,3	0	14,3	0	42,9	0	0
Децата се чувстват добре, изпитват радост и удовлетворение.	71,4	42,9	28,6	14,3	0	42,9	0	0	0	0

Принципи на обучение

За сугестопедагозите най-важното, при организацията на часовете за самоподготовка е децата да се потопят в среда на класическо изкуство и естетика.(100% - в много висока степен). Принципът за използване на методи и похвати за осъществяване на междупредметни връзки е не по-малко важен(71,4% - в много висока степен и 28,6% - във висока степен). Увеличаване на подаване на информация става чрез емоционални стимули и периферните перцепции в следното съотношение : за сугестопедичната занималня (57,1% - в много висока степен и 42,9% - във висока степен) и за училищната занималня(28,6% - в много висока степен и 42,9% - във висока степен) – Табл 3.

В училищната занималня, при организацията на часовете за самоподготовка, баланса между упражненията за разбиране, приложение, анализ, оценяване и творческо приложение на знанията , е от особена важност(42,9% - в много висока степен и 42,9% - във висока степен). Преподавателите ценят изключително много и методите за осъществяване на междупредметните връзки(42,9% - в много висока степен и 42,9% - във висока степен).

Таблица 3

Принципи на организация на обучението в полуинтернатната група в часовете по самоподготовка

Ниво на проявление на критерия в %	В много висока степен		Във висока степен		В средна степен		В ниска степен		В много ниска степен	
Вид занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня
Имате възможност да редувате методи и похвати, насочени към активното и пасивното внимание на учениците.	42,9	57,1	57,1	14,3	0	14,3	0	14,3	0	0
Имате възможност да прилагате интерактивни методи.	28,6	28,6	71,4	28,6	0	0	0	28,6	0	14,3

След като у учениците са формирани знания за новите понятия и концепции по темата, Вие увеличавате подаването на информация чрез периферните перцепции и чрез емоционални стимули.	57,1	28,6	42,9	42,9	0	14,3	0	14,3	0	0
Вие имате възможност да прилагате методи и похвати за осъществяване на междупредметни връзки.	71,4	42,9	28,6	42,9	0	14,3	0	0	0	0
При решаване на задачи и упражнения в часовете за самоподготовка децата изпитват радост и удовлетворение.	42,9	14,3	14,3	42,9	42,9	28,6	0	14,3	0	0
В процеса на самоподготовка децата имат свобода да избират последователността и вида на задачи и дейности за упражнение.	0	14,3	42,9	28,6	28,6	0	28,6	42,9	0	14,3
В часовете за самоподготовка съществува баланс между упражнения за разбиране, приложение, анализ, оценяване и творческо приложение на знанията.	42,9	42,9	28,6	42,9	28,6	0	0	14,3	0	0
Децата имат възможност да се докоснат до произведения на класическото изкуство и естетиката.	100	0	0	28,6	0	28,6	0	28,6	0	14,3
Родителите могат да подкрепят децата в самостоятелната и груповата работа.	42,9	0	0	0	14,3	0	42,9	42,9	0	57,1

В организацията на часовете за занимания по интереси, в сугестопедичната занималня, отново, са най-предпочитани три принципа : децата да се докоснат до произведения на класическото изкуство и естетиката (85,7% - в много висока степен и 14,3% - във висока степен), развитие на творческото мислене (71,4% - в много висока

степен и 28,6% - във висока степен) и създаване на нагласа за удовлетворение и положителни емоции (57,1% - в много висока степен и 42,9% - във висока степен). Широко достъпна е и възможността децата сами да избират дейности, в зависимост от интересите си (42,9% - в много висока степен и 42,9% - във висока степен) - Таблица 4 .

Редуването на методите и похватите, насочени към активното и пасивното внимание на учениците са високо ценени от всички в изследваната група :за сугестопедичната (42,9% - в много висока степен и 57,1% - във висока степен), а за училищната(57,1% - в много висока степен и 14,3% - във висока степен).

Стремежът към създаване на радостна среда е принцип и в часовете по самоподготовка при сугестопедите.(42,9% - в много висока степен и 14,3% - във висока степен). Въпреки, че учениците не могат да избират винаги последователността и вида на задачите си.(42,9% - във висока степен и 28,6% - в средна степен).

Таблица 4

Принципи на организация на обучението в полуинтернатната група в часовете за занимания по интереси

Ниво на проявление на критерия в %	В много висока степен		Във висока степен		В средна степен		В ниска степен		В много ниска степен	
Вид занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня
Децата имат свобода да избират дейности, в зависимост от своите интереси и способности.	42,9	14,3	42,9	28,6	14,3	42,9	0	14,3	0	0
Децата имат възможност да прилагат знания и умения, които изискват творческо мислене.	71,4	14,3	28,6	28,6	0	28,6	0	28,6	0	0
Децата имат възможност да прилагат знания и умения за решаване на проблеми.	42,9	14,3	28,6	14,3	28,6	28,6	0	42,9	0	0

Допълватے дейностите с информация от учебното съдържание.	14,3	28,6	14,3	28,6	14,3	14,3	42,9	28,6	0	0
Вие имате възможност да прилагате методи и похвати за осъществяване на междупредметни връзки.	42,9	28,6	42,9	42,9	14,3	0	0	28,6	0	0
Деца изпитват удовлетворение и позитивни емоции.	57,1	42,9	42,9	14,3	0	0	0	42,9	0	0
Деца имат възможност да общуват с родители и училищната общност при изработване и представяне на материали от дейности по интереси.	0	14,3	57,1	14,3	14,3	14,3	28,6	28,6	0	28,6
Деца имат възможност да се докоснат до произведения на класическото изкуство и естетиката.	85,7	0	14,3	14,3	0	42,9	0	14,3	0	28,6

Методи и похвати на обучение

Методите и похватите за осъществяване на междупредметните връзки, също са много високо ценени (42,9% - в много висока степен и 42,9% - във висока степен) в училищната среда. Педагозите, отчитат и важността на личното удовлетворение и положителни емоции, в часовете за дейности по интереси (42,9% - в много висока степен и 14,3% - във висока степен).

От важно значение е (57,1%) децата да могат да общуват с родителите си, при изработване на материалите – Табл. 5. Разработване на глобалните теми от учебното съдържание е приоритет на сугестопедагозите (42,9% - в много висока степен и 57,1% - във висока степен).

И двата типа занимални много рядко организират наблюдения на обекти и запознаване с професионалисти извън сградата

Таблица 5

Изследване на принципите на планиране на дейностите в часовете за самоподготовка и занимания по интереси

Ниво на проявление на критерия в %	В много висока степен		Във висока степен		В средна степен		В ниска степен		В много ниска степен	
Вид занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня
Реализирате дейности, свързани с разработване на учебни проекта по глобални теми от учебното съдържание.	42,9	14,3	57,1	0	0	42,9	0	14,3	0	42,9
Извършвате посещения и наблюдения на обекти извън сградата на училището.	14,3	14,3	14,3	0	14,3	0	57,1	14,3	0	71,4
Деца имат възможност да общуват със специалисти в областите, в които разработват определена тема.	0	0	28,6	14,3	28,6	0	42,9	14,3	0	71,4
Резултати и продукти от дейностите в полуинтерната група са представяни пред училищната общност и други заинтересовани страни.	0	14,3	57,1	28,6	28,6	42,9	0	14,3	14,3	0

Разработване на глобалните теми от учебното съдържание е приоритет на сугестопедагозите (42,9% - в много висока степен и 57,1% - във висока степен).

И двата типа занимални много рядко организират наблюдения на обекти и запознаване с професионалисти извън сградата.

В училищните занимални съществуват добри практики за изложби и представяне на творбите, създадени по време на обучителния процес.

Таблица 6

Прилагани методи и похвати в часовете за самоподготовка и занимания по интереси

Ниво на проявление на критерия в %	В много висока степен		Във висока степен		В средна степен		В ниска степен		В много ниска степен	
	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня
Методи и похвати за зрительно възприятие	100	71,4	0	28,6	0	0	0	0	0	0
Методи и похвати за слухово възприятие	85,7	28,6	0	28,6	14,3	42,9	0	0	0	0
Методи и похвати за вербално представяне на информацията от ученика	71,4	42,9	14,3	0	0	28,6	14,3	28,6	0	0
Методи и похвати за тактилно и кинестетично възприятие.	28,6	0	42,9	28,6	14,3	0	0	28,6	14,3	42,9

В сугестопедичната занималня, се използват най-много методите и похватите за зрительно възприятие. (100% - в много висока степен). Същото важи и за училищната занималня (71,4% - в много висока степен и 28,6% - във висока степен) – Табл. 6.

На второ място са методите и похватите за вербално представяне. В сугестопедичната занималня тези три изкуства пеене, музика и танцуване са вплетени в учебния процес. Те са в основата на т.н. сугестопедично изкуство. При сугестопедията, това е включено в методологията на работа.

При занималните в училищата, това е личен избор на всеки преподавател да вкара изкуството в класната стая. Както се вижда за 28,6% от възпитателите музиката е с висока степен на приложимост.

Лекцията, като похват при преподаването, не се приема добре от всички педагози.

Таблица 7

Приложение на методи и похвати, насочени към възприета на учениците

Ниво на проявление на критерия в %	В много висока степен		Във висока степен		В средна степен		В ниска степен		В много ниска степен	
	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня
Да пеят	57,1	0	28,6	0	14,3	28,6	0	42,9	0	28,6
Да слушат музика	85,7	0	0	28,6	14,3	0	0	28,6	0	42,9
Да танцуват	57,1	0	14,3	0	28,6	0	0	42,9	0	57,1

Видно е , че сугестопедагозите използват основно гласът си като инструмент в обучителния процес. Интонацията е носител на много наситена информация, предава чувства, емоции, рисува картини и др. Вербалното представяне на учения материал е високо предпочинано от всички групи учители.

Таблица 8

Изследване на методи и похвати в часовете по самоподготовка

Ниво на проявление на критерия в %	В много висока степен		Във висока степен		В средна степен		В ниска степен		В много ниска степен	
	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня
Когато актуализирате знанията на учениците в часовете за самоподготовка, вие ги представяте като лекция пред целия клас.	14,3	14,3	0	0	57,1	42,9	0	14,3	28,6	28,6

При решаване на задачи или упражнения в часовете за самоподготовка Вие включвате учениците в обсъждане.	42,9	42,9	42,9	14,3	0	28,6	0	14,3	14,3	0
Вие използват и насочват учениците да използват интонацията когато общуват или представят текстова информация.	42,9	28,6	14,3	42,9	28,6	28,6	14,3	0	0	0
Вие допускате някои ученици да изговарят тихо, това което четат, за да го разберат по-добре.	42,9	28,6	42,9	57,1	0	14,3	14,3	0	0	0
Вие изказвате това, което представят пред учениците в писмен вид.	0	14,3	57,1	42,9	14,3	28,6	28,6	14,3	0	0

В сугестопедичните занимални децата могат да визуализират, това което слушат и четат, основно като рисуват. (71,4%- в много висока степен и 28,6%- във висока степен). Да моделират е вторият вариант (42,9%- в средна степен) – Табл. 9.

Таблица 9

Приложение на методи и похвати за визуализация на учебния материал

Ниво на проявление на критерия в %	В много висока степен		Във висока степен		В средна степен		В ниска степен		В много ниска степен	
Вид занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня
Да рисуват.	71,4	28,6	28,6	42,9	0	28,6	0	0	0	0
Да моделират.	28,6	0	0	0	42,9	57,1	28,6	28,6	0	14,3
Да разработват постери и колажи.	28,6	0	14,3	0	28,6	28,6	28,6	28,6	0	42,9

В училищната занималня е аналогично, рисуването е на първо място.(28,6%- в много висока степен и 42,9%- във висока степен) но е видно, че методите за визуализация са използвани в много по-ниска степен.

Таблица 10

Приложение на методи и похвати при организация на игри

Ниво на проявление на критерия в %	В много висока степен		Във висока степен		В средна степен		В ниска степен		В много ниска степен	
Вид занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня
Сюжетно-ролеви игри.	28,6	14,3	42,9	28,6	14,3	28,6	14,3	28,6	0	0
Игри-драматизации.	57,1	14,3	14,3	14,3	28,6	28,6	0	28,6	0	14,3
Музикално-дидактични игри.	42,9	14,3	28,6	14,3	28,6	14,3	0	28,6	0	28,6
Състезателни игри.	28,6	42,9	14,3	42,9	14,3	14,3	28,6	0	14,3	0
Настолни игри.	57,1	57,1	14,3	28,6	28,6	14,3	0	0	0	0

В сугестопедичната занималня играта е основната форма на комуникация. Чрез игра-драматизация е лесно усвояването и затвърждаването на нови знания (57,1%- в много висока степен и 14,3%- във висока степен) . И тук музикалното изкуство е впелетено чрез музикално-дидактичните игри.(42,9%- в много висока степен и 28,6%- във висока степен) .

В училищната занималня превеса е на състезателните игри .(42,9%- в много висока степен и 42,9%- във висока степен) Обществената сугестивната норма за конкуренция и надпревара преобладава и в класната стая.

Визуализациите са една от най-директните и най-икономичната форми на комуникация. Информацията постъпва директно в мозъка. Вижда се, че снабдяването с такива материали е от първостепенна важност в сугестопедията. На първо място са музикалните записи (42,9%- в много висока степен и 42,9%- във висока степен) , след това идват карти, схеми и графики(71,4%- в много висока степен и 14,3%- във висока степен) и мултимедия и видеоклипове – Табл. 11.

Таблица 11

Използване на методите и похватите за визуализация при затвърждаване на знанията и уменията на учениците

Ниво на проявление на критерия в %	В много висока степен		Във висока степен		В средна степен		В ниска степен		В много ниска степен	
Вид занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня
Карти, схеми, графики.	71,4	28,6	14,3	14,3	14,3	28,6	0	14,3	0	14,3
Мултимедия и видео клипове.	42,9	14,3	42,9	14,3	0	28,6	14,3	14,3	0	28,6
Електронни ресурси за учениците: компютър, таблет.	28,6	14,3	42,9	0	0	14,3	28,6	28,6	0	42,9
Достъп до интернет.	57,1	14,3	14,3	0	14,3	0	0	28,6	14,3	57,1
Музикални записи.	71,4	0	28,6	28,6	0	28,6	0	42,9	0	0

Достъпа до интернет и ползването на електронни ресурси, като компютър остават със второстепенно значение за процеса на обучение в сугестопедичните занимални.

За училищната занималня визуалните материали не присъстват като основно средство за предаване на информация. Повечето е прилагат със средна или ниска степен.

Ученето чрез преживяване е един от най-ефективните методи. Сугестопедагозите използват широко това в практиката си- наблюдения(42,9 %- в много висока степен и 42,9%- във висока степен) и експерименти (28,6 %- в много висока степен и 42,9%- във висока степен) .В доста случаи за даден експеримент се изисква добра подготовка и материална база. Но при добра фантазия всичко е възможно. Примерно експериментален опит е и намагнетизирането на парченце хартия, чрез натъркване.

Таблица 12

Приложение на методите и похватите за създаване на възможност на учениците да приложат на практика, това което са научили

Ниво на проявление на критерия в %	В много висока степен		Във висока степен		В средна степен		В ниска степен		В много ниска степен	
Вид занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня
Да провеждат наблюдения.	42,9	14,3	42,9	14,3	14,3	0	0	42,9	0	28,6
Да провеждат експерименти.	28,6	0	42,9	14,3	14,3	14,3	14,3	28,6	0	42,9
Да разработват учебни проекти.	28,6	14,3	28,6	0	28,6	28,6	14,3	14,3	0	42,9

В училищните занимални приложната практика е в пъти по- малко прилагана. Основите отговори са в ниска и много ниска степен

Таблица 13

Изследване на прилаганите методи за обучение според индивидуалността на ученик

Ниво на проявление на критерия в %	В много висока степен		Във висока степен		В средна степен		В ниска степен		В много ниска степен	
Вид занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня	Сугестопедична занималня	Училищна занималня
Учениците формират умения за самостоятелно планиране и организиране на подготовката си.	14,3	14,3	28,6	42,9	57,1	42,9	0	0	0	0

Прилагате методи за диагностика на индивидуалните стилове на учене на учениците.	28,6	28,6	14,3	0	0	28,6	57,1	0	0	42,9
Подбирате методи и похвати за преподаване, като отчитате индивидуалните стилове на учене на децата.	14,3	28,6	57,1	14,3	14,3	0	14,3	14,3	0	42,9
Учениците усвояват методи и похвати за рационално учене.	42,9	14,3	42,9	14,3	0	42,9	14,3	28,6	0	0

В сугестопедичната занималня децата усвояват методите и похватите за рационално учене(42,9%- в много висока степен и 42,9%- във висока степен). Подбират се методи и похвати за преподаване, като се отчитат индивидуалните стилове на учене на децата(14,3%- в много висока степен и 57,1%- във висока степен) , но не се провежда, непременно, специална диагностика за индивидуалността на учене на всяко дете. В училищните занимални индивидуалността на учениците при учене се зачита в, по-скоро, в ниска степен.Интересен е факта, че педагозите и от двете институции са единомислени, че в занималнята децата формират умения за самостоятелно планиране и организиране на подготовката в средна степен.

Резултати от обучението

Таблица 14

Оценяване на резултати от процеса на обучение, свързани със знания и умения от учебното съдържание

Ниво на проявление на критерия в %	В много висока степен		Във висока степен		В средна степен		В ниска степен		В много ниска степен	
Вид занималня	Сугестопедич на занималня	Училищна занималня	Сугестопедич на занималня	Училищна занималня	Сугестопедич на занималня	Училищна занималня	Сугестопедич на занималня	Училищна занималня	Сугестопедич на занималня	Училищна занималня
Имате възможност да подкрепите всеки ученик с похвала или поощрение.	100	42,9	0	0	0	42,9	0	14,3	0	0
Вие поправяте учениците, когато грешат.	14,3	28,6	14,3	28,6	14,3	42,9	42,9	0	14,3	0
Вие насочвате учениците към самопроверка.	42,9	57,1	14,3	28,6	28,6	14,3	14,3	0	0	0

Вие насочвате учениците към взаимна проверка в групата.	42,9	42,9	14,3	28,6	0	28,6	0	0	42,9	0
Децата усвоят планираните в учебните програми, знания, умения и навици.	57,1	42,9	28,6	42,9	14,3	14,3	0	0	0	0
Децата усвояват повече от планираните по темата знания, умения и навици.	42,9	14,3	42,9	42,9	0	42,9	14,3	0	0	0

За сугестопедагозите в много голяма степен важи правилото, за подкрепа на всеки ученик с похвала или поощрение (100% - в много висока степен). При училищната занималня това е важен приоритет в средна степен (100% - в много висока степен). Важно е да се отбележи, че в сугестопедичните занимални деца в голяма степен усвояват от планираните по темата, знания, умения и навици (42,9%- в много висока степен и 42,9%- във висока степен), у тях се развиват умения за творчество и себеизразяване (57,1%- в много висока степен и 28,6%- във висока степен).

Таблица 15

Оценяване на резултати от процеса на обучение, свързани с овладяване на ключови компетентности

Ниво на проявление на критерия в %	В много висока степен				Във висока степен				В средна степен				В ниска степен				В много ниска степен			
	топед	ична	ищна	заним	топед	ична	ищна	заним	топед	ична	ищна	заним	топед	ична	ищна	заним	топед	ична	ищна	заним
У децата се развиват умения за общуване на родния език.	42,9		57,1		57,1		28,6		0		14,3		0		0		0		0	
У децата се развиват умения за общуване на чужд език.	14,3		0		28,6		0		14,3		0		42,9		28,6		0		71,4	
У децата се развиват природо-математически компетентности.	14,3		14,3		42,9		28,6		28,6		14,3		14,3		28,6		0		14,3	
У децата се развиват умения за учене.	14,3		42,9		57,1		42,9		28,6		14,3		0		0		0		0	
У децата се развиват дигитални компетентности.	14,3		0		28,6		0		42,9		28,6		14,3		42,9		0		28,6	
У децата се развиват умения за общуване и граждански	14,3		28,6		14,3		42,9		71,4		28,6		0		0		0		0	

компетентности.										
У децата се развиват умения за решаване на проблеми и предприемачество.	0	14,3	28,6	28,6	42,9	0	28,6	28,6	0	28,6
У децата се развиват умения за творчество и себеизразяване.	57,1	28,6	28,6	28,6	0	14,3	14,3	28,6	0	0
Децата имат позитивна мотивация за познавателна дейност.	28,6	42,9	57,1	28,6	0	14,3	0	14,3	14,3	0
Децата са уверени в своите способности.	28,6	42,9	28,6	28,6	28,6	14,3	0	14,3	14,3	0

Сугестопедагозите не винаги поправят децата при грешки. Важно е да се отбележи, че в сугестопедичните занимални децата в голяма степен усвояват от планираните по темата, знания, умения и навици (42,9%- в много висока степен и 42,9%- във висока степен), у тях се развиват умения за творчество и себеизразяване (57,1%- в много висока степен и 28,6%- във висока степен).

За увереността на децата в собствените им способности има още какво да се желае. Но това е проблем не само на нашите деца, но и на нацията ни.

В училищната занималня приоритети са развиване на уменията за учене (42,9%- в много висока степен и 42,9%- във висока степен) и формирането на позитивна мотивация за познавателната дейност (42,9%- в много висока степен и 28,6%- във висока степен).

Изследване на образователната среда

Таблица 16

Изследване на образователната среда и работата в екип

№ по ред	Ниво на проявление на критерия в %	В много висока степен		Във висока степен		В средна степен		В ниска степен		В много ниска степен	
		опедич на	щна занима	опедич на	щна занима	опедич на	щна занима	опедич на	щна занима	опедич на	щна занима
15.1	Осигурявате задачи за самостоятелна работа на учениците.	42,9	28,6	28,6	57,1	28,6	14,3	0	0	0	0
15.2	Включвате учениците в изпълнение на учебни задачи в малки групи.	57,1	28,6	28,6	28,6	14,3	42,9	0	0	0	0
15.3	Създавате възможност на учениците да работят в екип.	42,9	28,6	28,6	14,3	14,3	42,9	0	14,3	0	0

15.4	Създавате възможност на учениците да изпълняват различни роли при работа в екип.	57,1	14,3	28,6	28,6	14,3	14,3	0	28,6	0	14,3
------	--	------	------	------	------	------	------	---	------	---	------

В сугестопедията екипната работа и играта е от първостепенно значение и това е видно от изследването.

В училищната занималня екипността се прилага в средна степен, предпочитана е самостоятелната работа на учениците.

Таблица 17

Изследване на образователната среда в класната стая

№ по ред	Ниво на проявление на критерия в %	В много висока степен		Във висока степен		В средна степен		В ниска степен		В много ниска степен	
	Вид занималня	педи чна занимал	на занимал	педи чна занимал	на занимал	педи чна занимал	на занимал	педи чна занимал	на занимал	педи чна занимал	на занимал
16.1	Заниманията в полуинетрнатната група допринасят за създаване на приобщаваща среда и преодоляване на изолирането на децата.	57,1	28,6	42,9	14,3	0	42,9	0	14,3	0	0
16.2	Заниманията в полуинетрнатната група допринасят за създаване на благоприятен психологически микроклимат.	85,7	28,6	14,3	14,3	0	28,6	0	0	0	0
16.3	Учениците имат възможност да работят във формални и неформални кътове в класната	71,4	14,3	28,6	28,6	0	14,3	0	28,6	0	14,3
16.4	Учениците имат възможност да използват разнообразни дидактични материали.	57,1	28,6	28,6	0	14,3	14,3	0	28,6	0	28,6
16.5	Пространството в класната стая позволява да бъдат прилагани интерактивни методи за работа с децата.	71,4	28,6	14,3	0	0	0	14,3	42,9	0	28,6
16.6	Температурата в класната стая е благоприятна за работа.	100	42,9	0	42,9	0	14,3	0	0	0	0

16.7	Децата имат възможност да седят на меки мебели и постелки.	85,7	0	14,3	14,3	0	0	0	14,3	0	71,4
16.8	Вие имате възможност да използвате музикален фон по време на урочната работа.	100	14,3	0	14,3	0	14,3	0	28,6	0	28,6
16.9	Средата в класната стая създава усещане за радост и свобода.	85,7	28,6	14,3	14,3	0	28,6	0	28,6	0	0

Видно, от резултатите от проучването е, че за преподавателите в сугестопедичната занималня образователната среда е от първостепенно значение. Тя е основен фактор за провеждане на обучение по тая методика и никой не си позволява да направи компромис с това.

В училищната занималня обстановката в класната стая не е приоритет. Единственият критерий, който е посочен с висока степен на приложение, е температурата в класната стая.

2.2.2. Изводи и обобщения

Как сугестопедагозите са вплеели законите на методиката в учебния процес, в една занималня? Сугестопедията е преди всичко система за собствено усъвършенстване. Прилагането на законите ѝ в общочовешки план намалява стреса, увеличава мотивацията, радостта, което предполага увеличаване на резултатите от преподавателската дейност.

- **Любов.** Този закон на сугестопедията е общочовешки. За да го прилагаш не е нужно да си положил изпит или да имаш диплома. В сугестопедичната занималня той е намери проявление като:

- Учителите планират цели и очаквани резултати, според индивидуалния темп на овладяване на знания и умения от учениците. Зачитането и уважението на индивидуалните интереси на всяко живо същество е проява на най-висшата форма на любов.

- Подбират се методи и похвати за преподаване, като се отчитат индивидуалните стилове на учене на децата, но не се провежда, непременно, специална диагностика за индивидуалния стил на учене на всяко дете. Не поставянето на детето в някаква категория, според психологическите изследвания. Изслушване,

изчакване , създаване на пространство у условия в които детето само ще изгради своя стил на учене. Както само изгражда стила си при игрите.

➤ Подкрепа на всеки ученик с похвала или поощрение – принципът е много прост. Използва се червения молив, за да се подчертае къде детето се е справило блестящо, а не обратното. Любовта като подкрепа и насока.

➤ Разглеждане на грешките като опит – страхът от грешки, стопажи желанието за нов опит. Добър пример е как всяко дете е падало хиляди пъти преди да се научи да върви. Единствено желанието му да продължи да опитва му е помогнало да успее.

➤ Стремелът към създаване на радостна среда - принцип и в часовете по самоподготовка. Деца могат да пишат домашните си и с радостна усмивка. Начините да провокираш усмивката на едно дете са неизброими, стига да подходиш с любов към него.

➤ Стремел за личното удовлетворение и положителни емоции, в часовете за дейности по интереси – дейностите по интереси имат за цел, развитие на допълнителни умения и навици, разкриване на заложби и таланти. Дори само преподаването с любов може да отключи всеки един талант у детето.

➤ Създаване на добра работна среда. Когато в подредбата на стаята за учене се подходи с любов, средата веднага става уютна и дружелюбна.

- Температурата в класната стая е благоприятна за работа.
- Средата в класната стая създава усещане за радост - не е задължително да е скъпо наредена.

- Деца имат възможност да седят на меки мебели и постелки - това може да бъде и килим.

- Учениците имат възможност да работят във формални и неформални кътове в класната стая.

- **Свобода.** Този закон сугестопедagogите са претворили в занималните си по следния начин:

➤ Значение има и учебната програма по дисциплините в учебния план, но съдържанието на учебникът и учебната тетрадка са водещи при една четвърт от разпределение на времето. В смисъл, знаем какво трябва да се усвои като учебен материал, но начина, по който ще бъде усвоен е свързан с индивидуалните особености на детето.

➤ Учителите успяват да се консултират с базовия учител на ученика, по-скоро често, отколкото винаги, вероятно поради организацията на занималните извън сградата на училището.

➤ Стремехът към създаване на радостна среда е принцип и в часовете по самоподготовка при сугестопедите въпреки, че учениците не могат да избират винаги последователността и вида на задачите си. Съблюдава се принципът за свободата да си радостен. Можеш да избираш да пишеш домашните с радост или да пишеш домашните с мъка. Въпрос на избор и свобода на всяко дете.

➤ Играта е от първостепенно значение в сугестопедичната занималня – свободата да играеш. Но кой би отказал да играе една увлекателна и интересна игра.

➤ Стремех децата сами да избират дейности, в зависимост от интересите си в часовете дейности по интереси.

➤ Сугестопедагозите не винаги поправят децата при грешки – дават свобода на правото да се греши.

• ***Убедеността на преподавателя, че нещо необикновено се случва - третият закон на сугестопедията.***

Основните принципи, похвати, методи и материали, които вплитат закона в организацията на учебния процес са:

➤ Наблюдава се стремеж за развитие на умения за творчество и себеизразяване – безрезервната вяра на преподавателя в творческото начало на всяко дете. Личната увереност, че всяко дете има уникални заложби и във всеки един момент ги проявява.

➤ Учителите развиват творческото мислене – поощряване на детето във всеки вид творческо мислене. Изслушване с интерес на всеки един разказ или случка.

➤ Стремят се да подкрепят инициативата на децата при организирането на различните игри - само когато опитаеш, ще усетиш чудото във всичките му проявления. Играта е най-висша форма на творчество.

• ***Многократно увеличен учебен материал*** - четвъртият закон на сугестопедията – този закон е приложим частично, защото при подаване на по-големият обем от учебен материал, в сугестопедичната система се спазва определена методика.

Това е възможно само за летните сугестопедични занимални.

➤ Учителите увеличават подаването на информация чрез емоционални стимули – подаване на нова информация под формата на игра, изкуство и др.

-
- Увеличават на подаването на информация чрез периферните перцепции;
 - Прилагат методите и похватите за зрително възприятие – използват активно карти, схеми, графики, табла, украсяват стените на учебната стая;
 - Използват различни видове визуализиращи материали – мултимедия и видеоклипове, музикалните записи и др.
 - Включват в учебния процес всички видове материали, които доставят информацията директно, чрез някое от възприятията. – зрителни, слухови, тактилни, обонятелни, вкусови, и улесняват пътя на знанието.

• ***Цяло - Част, Част – Цяло; Частта чрез Цялото - петият закон на сугестопедията***

В процеса на работа в сугестопедичната занимална, се отчитат законите за делимото цяло чрез:

- Разработване на глобалните теми от учебното съдържание – приложение на методологията на сугестопедията, когато е възможно.
- Приложение на методите и похвати за осъществяване на междупредметните връзки
- Часовете за отдых допринасят за укрепване на здравето на децата във висока степен;
- В сугестопедичната занимална прилагат принципа за трудова дейност в часовете за отдых, което е от решаващо значение за възпитанието на учениците – всяка личност се влияе от средата си. Чистата среда, създава хармония и чувство на удовлетвореност;
- Образователната среда. Стайна температура, чистота на учебната стая, уютна и стилна атмосфера, удобни столове, обособени различни кътове в стаята. Ние сме част от средата, в която съществуваме и невербално приемаме всички нейни внушения – хармония или дисхармония.
- Децата да могат да общуват с родителите си, при изработване на материалите в часовете за дейности по интереси. Детето е част от семейството и семейството е част от детето. Включването на родителите в различни дейности е от първостепенно значение.
- Учителите стимулират екипната работа – индивидът е част от групата, но и групата е съставена от индивиди. Но и индивидът принадлежи на групата и групата принадлежи на индивида. Чувството за принадлежност е основна потребност на личността.

➤ Стимулират ученето чрез наблюдения и експерименти – знанието на е всякъде около нас, то не е само в учебниците. И ние сме част от знанието. Примерно можеш да научиш много за гравитацията, ако едновременно хвърлиш едно парцелче дърво и едно перо. Ученето чрез преживяване е един от най-ефективните методи.

- ***Златната Пропорция - шестият закон на сугестопедията***

Универсалното знание за златната пропорция е че там където чувстваш хармонията и лекотата на възприятие, съществува златната пропорция:

➤ Редуването на методите и похватите, насочени към активното и пасивното внимание на учениците

➤ Създаване на нагласа за удовлетворение и положителни емоции – чрез творбите на класическото изкуство. Там където всичко е създавано в златната пропорция.

- ***Приложение на класическото изкуство и естетиката - седмият закон на сугестопедията***

➤ Организацията на часовете за самоподготовка допринася децата да се потопят в среда на класическо изкуство и естетика;

➤ Учебната стаята позволява децата да се докоснат до произведения на класическото изкуство и естетиката;

➤ Децата имат възможност да пеят, слушат музика и танцуват;

➤ Чрез игра-драматизация е лесно усвояването и затвърждаването на нови знания;

➤ Музикалното изкуство е впелетено чрез музикално-дидактичните игри;

➤ Визуализират, това което слушат и четат, основно като рисуват или моделират;

➤ Дейностите по отдых да са съпроводени от музикален фон.

Повечето изброени принципи, дейности, методи и похвати са досъпни и лесно осъществими. Самото знание за това, какви резерви може да отключат организирането на процеса на обучение е достатъчно. Това е отговорът на въпроса защо при едни учители се учи лесно, а при други трудно. При едни лесно се спазва дисциплина, а при други не.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Д-р Лозанов създава науката сугестология и нейното приложение в педагогиката - сугестопедията. За д-р Лозанов крайната цел на сугестопедията е създаването на нов тип взаимоотношения между хората. От позицията на лекар, психиатър, психотерапевт и физиолог на мозъка преди 50 години той доказва, че човек притежава многократно по-големи възможности от ежедневните и показва път за безопасното им разкриване.

Неговите идеи имат много последователи, както и огромно международно признание. През 80-те години на миналия век България е изнасяла „образование“. Стотици са били желаещите да се обучават при д-р Лозанов. В Австрия е създаден и функционира Институт по проблемите на Десугестологията. Приносът на Д-р Лозанов за науката е огромен. На основата на неговите проучвания са създадени десетки научни трудове.

Той е уважаван, ценен и признат в международните научни среди. През 2008 г. д-р Лозанов се завръща в България и възражда сугестопедията у нас, като подновява обучението на преподаватели. Създава фондация „Доктор Георги Лозанов и доктор Евелина Гатева“, за да може чрез нея да завещае целият си труд на българите. Превръща България в световен център на обучение на преподаватели по сугестопедия. Неговото знание, е че неспразно сугестологията е възникнала в България. Защото, благодарение подкрепата на българското правителство, тя е достигнала до такова високо ниво. И българите са готови да приложат науката в практиката. Величието на една наука е в нейната адаптивност и универсалност на приложение. Това доказва и темата на настоящото проучване.

Приложението на законите на сугестопедията в една част от организацията на учебния процес в българското образование - занималните или във времето за самоподготовка на учениците. Тази велика методика е адаптирана към изискванията на съвременната среда. Да прилагаш законите на една методика която, принципно, отрича домашните упражнения в часовете за самоподготовка. Законите и принципите на обучение по сугестопедия могат да бъдат приложени ефективно в процеса на обучение в полуинтернатни групи при целодневна организация на обучението при:

- планиране на целите и очакваните резултати от обучение в полуинтернатната група;

- приложение на принципи на обучението в полуинтернатната група (в часовете за отдих, самоподготовка, занимания по интереси).

- ✓ *Принцип за радост, ненапрегнатост и концептуална психорелаксация*

- ✓ *Съзнавано-парасъзнавано баланс в организацията на часа за самоподготовка*

- ✓ *Принцип за сугестивна взаимовръзка с оглед разкриване резервите на личността*

- ✓ *Осъществяване на интегративни връзки на учебното съдържание в извънкласни форми на работа/занимания по интереси.*

3. Методи и похвати на обучение,

- Осъществяването на индивидуализация и диференциация в обучението
- Организиране на средата.
- Подбор на форми на обучение
- Взаимодействие с родителите и общността

Това ще допринесе за повишаване на качеството и резултатите от обучението, свързани с:

- ✓ *Развитие на знанията, уменията на учениците, свързани с учебното съдържание*

- ✓ *Развитие на ключови умения и компетентности*

Бъдещето е в прилагането на методите на сугестопедията и области, които трябва да бъдат проучвани:

- ❖ Прилагане на сугестопедията при деца със специални образователни потребности;

- ❖ Прилагане на сугестопедията при началното ограмотяване при деца билингви;

- ❖ Прилагане на сугестопедията при деца от малцинствени групи, с превенция от ранно отпадане от образователната система .

Най-доброто приложение на сугестопедията е в българските училища. *”Сугестопедията и нейното десугестивно прилагане е метод на отваряне на резервите на ума чрез любов към човешките същества. Всички други прийоми, които бяха описани, са свързани с оркестрация, но необходима оркестрация.”*

Из “Сугестопедия- Десугестивно Обучение”, Г.Лозанов, София, 2005

ЛИТЕРАТУРА

1. Лозанов, Г., Гатева, Сугестопедично практическо ръководство за преподаватели по чужди езици, Научноизследователски институт по сугестология, София, 1981 / издадено още на италиански (1983), шведски (1984) и английски (1988) /
2. Лозанов, Г., А. Атанасов, Психотерапията и културтерапията в психоневрологичните диспансери, Бюлетин на НИИНП, 1964, 1
3. Лозанов, Г., В.Бакалска и И.Петров, „За някои особености на двигателната и речевата функция при задръжни състояния на кората на главния мозък“, Известия на института по експериментална медицина при БАН, 1957, т. II, стр. 567
4. Лозанов, Г., Внушението в кн. „Ръководство по психотерапия“, Ем. Шаранков, Г. Лозанов, Ат. Атанасов, Изд. „Медицина и физкултура“, София, 1963, стр. 47 – 91
5. Лозанов, Г., Диссоциированние движения глазних яблок в физиологическом и гипнотическом сне и теория сна, Журн. Невропат. и психиатрии, М., IX, 1959, 9, 1095 – 1099
6. Лозанов, Г., О физиологических механизмах феномена Белла, Доклады БАН, 1963, 16, 7, стр. 781
7. Лозанов, Г., Сугестология“ – монография, Изд. „Наука и изкуство“, София, 1971
8. Лозанов, Г., Сугестопедия – Десугестивно обучение. Комуникативен метод на скритите в нас резерви (Лекционно резюме 1995 – 2004), Университетско изд. „Св.Климент Охридски“, София, 2005, ISBN 954-07-2137-7 (издадено и на английски)
9. Лозанов, Г., Сугестопедията – път към хипермнезия в учебния процес, Сп. „Народна просвета“, 1966, брой 6, стр. 23 – 41
10. Борисова, Т., Възможности на занималнята, в която се обучават и деца от етническите малцинства / Татяна Борисова. // *Начално образование* (София), Година 47, 2008, N 5, 2 месеца, 62-67.
11. Вълканова, В.. Съвременната занималня - извънкласната образователна "ниша" / Вероника Вълканова. // *120 години Софийски университет "Св. Климент Охридски" и развитие на педагогическата наука. Доклади на шестата есенна научна конференция на Факултета по Начална и Предучилищна Педагогика София, 21-22 ноември, 2008.* - София : Веда Словена-ЖГ, 2008, 332-335.

-
12. Гатева, Е. „Взаимодействие между говорните и музикалните интонации при усвояване на ново учебно съдържание, дисертация, София, 1985
 13. Гатева, Е. Глобализирано художествено изграждане на сугестопедичния учебен процес, монография, София, 1982 / издадена и на английски (1991) /
 14. Гатева, Е. Говорно-певческа постановка на гласа, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, Център по сугестология и развитие на личността, София, 1990
 15. Гатева, Е. Детски опери (текст и музика), музикални пиеси (учебници) и песни (текст и музика) за сугестопедично обучение по различни учебни предмети и езици, София, 1975 – 1984
 16. Гатева, Е. Публикации в сборниците „Сугестология и развитие на личността“ и „Сугестология и обучение“, София, 1987
 17. Даскалова, Ф.,. За нов модел на обучението в детската градина (познаваме ли механизмите на когнитивното развитие на детето и как да организираме "учебното" пространство в детската занималня?) / Фидана Даскалова. // *Детето неговото семейство и неговата детска градина* (Благоевград). - Благоевград, 2006, 48-65.
 18. Кожухарова, П. Изоставащите ученици. Причини за затрудненията. Диагностика. Педагогически стратегии. Шумен, 2008.
 19. Кожухарова, П. Развитие на уменията за критично мислене в обучението.// Иновации в образованието. Сборник с научни трудове от пътуващ семинар. Педагогически факултет на ШУ „Еп. К. Преславски“, 2016 г.
 20. Кожухарова, П. Зависимост между мотивацията за учебна дейност и равнището на разпределение на интересите при учениците с ниски учебни постижения// Сборник с доклади от научна конференция "Приложна психология и социална практика", ВСУ "Ч. Храбър", Варна 2006.
 21. Кожухарова, П. Зависимости между стила на учене по модела "Перцептуални модалности" и академичните постижения на учениците // Сборник с доклади от научна конференция „Приложна психология и социална практика“. Варна, ВСУ "Ч. Храбър", 2006.
 22. Култура на поведение на учениците от ромски произход в НУ "Отец Паисий" гр. Харманли .// *Начално училище* (София), Година 14, 2007, N 1, 2 месеца, 82-88.

-
23. Кючуков, Христо. Обучението по майчин ромски език - исторически преглед (1990-2005) / Христо Кючуков. // *Начално училище* (София), Година 14, 2007, N 1, 2 месеца, 74-81.
 24. Чавдарова-Костова, Сийка. Възможности на училището за компенсиране на недостатъчната родителска ангажираност по отношение учебната подготовка на детето- причини за необходимостта от социална педагогическа подкрепа / Сийка Чавдарова-Костова. // *Образование* (София), Год. 17, 2008, N 1, 2 месеца, 50-58.
 25. Gateva, E., *Creating Wholeness through Art, Global Artistic Creation of the Educational Training*, 1991, UK, USA
 26. Gateva, E., Lozanov G., König E., *The Return. An English Suggestopedical textbook*, St. Kliment Ohridski University Press, Sofia, 1991
 27. Gateva, E., *Some Difficult Moments in the Suggestopedic Teaching of Foreign Languages. Proceedings of International Conference on Suggestopedia* (pp. 91 – 99), 1990, Tierp, Sweden: Stiftelsen Pedagogisk Utveckling
 28. Lozanov G., *A Common Curative mechanism of Suggestion Underlying All Psychotherapeutical Methods*, International Congress of Group Psychotherapy, Vienna, 1968, p. 221
 29. Lozanov G., *Anaesthetisation through suggestion in a state of wakefulness*, Acta Med. Psychosomatica, Roma, 1967, p. 339
 30. Lozanov G., *Deviations from Herring's law of the movements of the eyeballs*, Bulletin of the Physiology Institute, Bulgarian Academy of Sciences, 1966, vol. X, p. 47
 31. Lozanov G., *Integral Psychotherapy*, Acta Med. Psychosomatica, Roma, 1967, p. 529
 32. Lozanov G., M.Markov und P.Kirchev, *Über eine durch Suggestion in wachem Zustand hervorgerufenen und geheilten Urtikariaanfall, Allergic und Asthma*, Leipzig, 1962, Band 8, heft 1, s.40
 33. Lozanov G., *Suggestopedia and Memory*, Acta Med. Psychosomatica, Roma, 1967, p. 535
 34. Lozanov, G. and E.Gateva, *The Foreign Language Teacher's Suggestopedic Manual*; Gordon and Breach Science Publishers S.A., New York, 1988
 35. Lozanov, G., *Suggestology and Outline of Suggestopedy*. New York: Gordon and Breach Science Publishers, 1978

-
36. Lozanov, G., Suggestopedia/Reservopedia Theory and practice of the liberating-stimulating pedagogy on the level of the hidden reserves of the human mind, Sofia, 2009, ISBN 978-954-07-2936-7
 37. Lozanov, G., Zur Frage der experimentellen hypnotischen Regression: „Hypnose – Aktuelle Probleme in Theorie, Experiment und Klinik“; VEB Gustav Fischer Verlag, Jena, 1971
 38. Lozanov, G., Suggestology and suggestopedia: theory and practice, working document for the UNESCO Expert Working Group on Suggestology and Suggestopedia, Sofia, 1978
 39. Richards, Jack C. & Rodgers, Theodore S. (1986). Approaches and Methods in Language Teaching (crp. 100 – 107), Cambridge University Press, England
 40. Scovel, T. (1979). Review of Suggestology and Outlines of Suggestopedy., TESOL Quarterly, Volume 13, June, 1979, Number 2 (crp. 255 – 266)
 41. Suggestopaedia – Desuggestive Teaching. Communicative Method on the Level of the Hidden Reserves of the Human Mind (Summary of Lectures 1995 – 2005), Vienna: International Centre for Desuggestology, 2005
 42. The Journal of the Society for Accelerative Learning and Teaching 3/3 Fall 1978, USA
 43. The Journal of the Society for Accelerative Learning and Teaching 3/1 1978, USA

АНКЕТНА КАРТА

Уважаеми колеги,

Обръщаме се към Вас с молба, да участвате в проучване за процеса на обучение в полуинтернатни групи, при които се прилагат основните принципи и методи на сугестопедията. За участие в анкетата са поканени учители и специалисти, които работят в общообразователното училище и в полудневни държавни и частни занимални.

Целта на изследването е, да установи зависимости между целите, принципите, методите и резултатите от обучение в часовете за отдих, самоподготовка и занимания по интереси.

Резултатите от проучването ще позволят да бъдат набелязани проблемни области и добри практики за постигане на по-добра ефективност от процеса на обучение в полуинтернатните групи и развитие мотивацията на децата за познавателна дейност.

Отговорете на въпросите и твърденията, в зависимост от честотата на тяхното проявление в преподавателската Ви работа. Използвайте следната скала като отбележите само един от възможните отговори:

- Почти винаги
- Много често
- Често
- Понякога
- Много рядко.

Благодарим Ви за участието в анкетата!

1. Моля посочете, доколко при планиране на целите и очакваните резултати на обучение в полуинтернатната група се ръководите от:

№	Твърдения	Много рядко	Понякога	Често	Много често	Почти винаги
1.1.	Учебните програми по дисциплините от учебния план.	1	2	3	4	5
1.2.	Разпределението на учебното съдържание за полуинтернатната група.	1	2	3	4	5
1.3.	Достигнатите цели на обучение, свързани с равнищата на знания, умения, навици и отношение на учениците.	1	2	3	4	5
1.4.	Равнището на развитие на ключови компетентности.	1	2	3	4	5
1.5.	Методическите насоки за провеждане на обучението.	1	2	3	4	5
1.6.	Учебникът и учебната тетрадка.	1	2	3	4	5

1.7.	Консултирате се с учителите по учебните предмети и съвместно определят съдържанието на самоподготовката за предстоящия ден.	1	2	3	4	5
1.8.	Изпълнявате поставените от учителите задачи и упражнения за самоподготовка, но нямате възможност да общувате с тях.	1	2	3	4	5
1.9.	Планирате цели, свързани с индивидуалния темп на овладените знания и умения от учениците.	1	2	3	4	5

2. Принципи на организация на обучението в полуинтернатната група

2.1. Моля, посочете доколко организирания отход на децата:

№	Твърдения	Много рядко	Понякога	Често	Много често	Почти винаги
2.1	Допринасят за укрепване здравето на децата.	1	2	3	4	5
2.2	Създават възможност децата да участват в различни игрови дейности индивидуално и групово.	1	2	3	4	5
2.3	Създават възможност децата да проявяват инициатива при реализиране на игровите дейности.	1	2	3	4	5
2.4	Децата слушат музика като фон или	1	2	3	4	5
2.5	В игровата дейност включват информация от учебното съдържание.	1	2	3	4	5
2.6	Децата извършват дейности, свързани с битов труд, за да поддържат учебната среда в състояние, което им позволява да се чувстват добре.	1	2	3	4	5
2.7	Родителите се включват в различни дейности в часовете за отход.	1	2	3	4	5
2.8	Децата имат възможност да седнат на удобно за тях място и да отпочинат.	1	2	3	4	5
2.9	Децата се чувстват добре, изпитват радост и удовлетворение.	1	2	3	4	5

3. Моля, посочете доколко в часовете за самоподготовка:

№	Твърдения	Много рядко	Понякога	Често	Много често	Почти винаги
3.1	Имате възможност да редувате методи и похвати, насочени към активното и пасивното внимание на учениците.	1	2	3	4	5
3.2	Имате възможност да прилагате интерактивни методи.	1	2	3	4	5
3.3	След като у учениците са формирани знания за новите понятия и концепции по темата, Вие увеличавате подаването на информация чрез периферните перцепции и чрез емоционални стимули.	1	2	3	4	5
3.4	Вие имате възможност да прилагате методи и похвати за осъществяване на междупредметни връзки.	1	2	3	4	5
3.5	При решаване на задачи и упражнения в часовете за самоподготовка децата изпитват радост и удовлетворение.	1	2	3	4	5
3.6	В процеса на самоподготовка децата имат свобода да избират последователността и вида на задачи и дейности за упражнение.	1	2	3	4	5
3.7	В часовете за самоподготовка съществува баланс между упражнения за разбиране, приложение, анализ, оценяване и творческо приложение на знанията.	1	2	3	4	5
3.8	Децата имат възможност да се докоснат до произведения на класическото изкуство и естетиката.	1	2	3	4	5
3.9	Родителите могат да подкрепят децата в самостоятелната и груповата работа.	1	2	3	4	5

4. Моля, посочете доколко, според Вас, в часовете за занимания по интереси:

№	Твърдения	Много рядко	Понякога	Често	Много често	Почти винаги
4.1	Децата имат свобода да избират дейности, в зависимост от своите интереси и способности.	1	2	3	4	5

4.2	Деца имат възможност да прилагат знания и умения, които изискват творческо мислене.	1	2	3	4	5
4.3	Деца имат възможност да прилагат знания и умения за решаване на проблеми.	1	2	3	4	5
4.4	Допълват дейностите с информация от учебното съдържание.	1	2	3	4	5
4.5	Вие имате възможност да прилагате методи и похвати за осъществяване на междупредметни връзки.	1	2	3	4	5
4.6	Деца изпитват удовлетворение и позитивни емоции.	1	2	3	4	5
4.7	Деца имат възможност да общуват с родители и училищната общност при изработване и представяне на материали от дейности по интереси.	1	2	3	4	5
4.8	Деца имат възможност да се докоснат до произведения на класическото изкуство и естетиката.	1	2	3	4	5

5. Моля, посочете доколко в часовете за самоподготовка и занимания по интереси:

№	Твърдения	Много рядко	Понякога	Често	Много често	Почти винаги
5.1	Реализирате дейности, свързани с разработване на учебни проекта по глобални теми от учебното съдържание.	1	2	3	4	5
5.2	Извършвате посещения и наблюдения на обекти извън сградата на училището.	1	2	3	4	5
5.3	Деца имат възможност да общуват със специалисти в областите, в които разработват определена тема.	1	2	3	4	5
5.4	Резултати и продукти от дейностите в полуинтерната група са представяни пред училищната общност и други заинтересовани страни.	1	2	3	4	5

6. Моля, посочете доколко при представяне на една и съща информация от учебното съдържание Вие използвате:

№	Твърдения	Много рядко	Понякога	Често	Много често	Почти винаги
6.1	Методи и похвати за зрително възприятие.	1	2	3	4	5
6.2	Методи и похвати за слухово възприятие.	1	2	3	4	5
6.3	Методи и похвати за вербално представяне на информацията от ученика.	1	2	3	4	5
6.4	Методи и похвати за тактилно и кинестетично възприятие.	1	2	3	4	5

7. Моля, посочете доколко при изпълнение на задачи и упражнения в часовете за самоподготовка децата имат възможност:

№	Твърдения	Много рядко	Понякога	Често	Много често	Почти винаги
7.1	Да пеят.	1	2	3	4	5
7.2	Да слушат музика.	1	2	3	4	5
7.3	Да танцуват.	1	2	3	4	5

8. Моля, посочете доколко:

№	Твърдения	Много рядко	Понякога	Често	Много често	Почти винаги
8.1	Когато актуализирате знанията на учениците в часовете за самоподготовка, вие ги представяте като лекция пред целия клас.	1	2	3	4	5
8.2	При решаване на задачи или упражнения в часовете за самоподготовка Вие включвате учениците в обсъждане.	1	2	3	4	5
8.3	Вие използват и насочват учениците да използват интонацията когато общуват или представяте текстова информация.	1	2	3	4	5
8.4	Вие допускате някои ученици да изговарят тихо, това което четат, за да го разберат по-добре.	1	2	3	4	5
8.5	Вие изказвате това, което представяте пред учениците в писмен вид.	1	2	3	4	5

9. Моля, посочете доколко при създавате възможност на учениците да визуализират това, което слушат и четат:

№	Твърдения	Много рядко	Понякога	Често	Много често	Почти винаги
9.1	Да рисуват.	1	2	3	4	5
9.2	Да моделират.	1	2	3	4	5
9.3	Да разработват постери и колажи.	1	2	3	4	5

10. Моля, посочете доколко в отделните режимни моменти децата имат възможност да участват в:

№	Твърдения	Много рядко	Понякога	Често	Много често	Почти винаги
10.1	Сюжетно-ролеви игри.	1	2	3	4	5
10.2	Игри-драматизации.	1	2	3	4	5
10.3	Музикално-дидактични игри.	1	2	3	4	5
10.4	Състезателни игри.	1	2	3	4	5
10.5	Настолни игри.	1	2	3	4	5

11. Моля, посочете доколко използвате визуални материали при затвърждаване на знанията и уменията на учениците.

№	Твърдения	Много рядко	Понякога	Често	Много често	Почти винаги
11.1	Карти, схеми, графики.	1	2	3	4	5
11.2	Мултимедия и видео клипове.	1	2	3	4	5
11.3	Електронни ресурси за учениците: компютър, таблет.	1	2	3	4	5
11.4	Достъп до интернет.	1	2	3	4	5
11.5	Музикални записи.	1	2	3	4	5

12. Моля, посочете доколко Вие създавате възможност на учениците да приложат на практика, това което научават по време на урочната дейност.

№	Твърдения	Много рядко	Понякога	Често	Много често	Почти винаги
12.1	Да провеждат наблюдения.	1	2	3	4	5
12.2	Да провеждат експерименти.	1	2	3	4	5
12.3	Да разработват учебни проекти.	1	2	3	4	5

13. Моля, посочете доколко в полуинтерната група:

№	Твърдения	Много рядко	Понякога	Често	Много често	Почти винаги
13.1	Учениците формират умения за самостоятелно планиране и организиране на подготовката	1	2	3	4	5

	си.					
13.2	Прилагате методи за диагностика на индивидуалните стилове на учене на учениците.	1	2	3	4	5
13.3	Подбирате методи и похвати за преподаване, като отчитате индивидуалните стилове на учене на децата.	1	2	3	4	5
13.4	Учениците усвояват методи и похвати за рационално учене.	1	2	3	4	5

14. Моля, посочете доколко в часовете в полуинтернатната група:

№	Твърдения	Много рядко	Понякога	Често	Много често	Почти винаги
14.1	Имате възможност да подкрепите всеки ученик с похвала или поощрение.	1	2	3	4	5
14.2	Вие поправяте учениците, когато грешат.	1	2	3	4	5
14.3	Вие насочвате учениците към самопроверка.	1	2	3	4	5
14.4	Вие насочвате учениците към взаимна проверка в групата.	1	2	3	4	5
14.5	Децата усвоят планираните в учебните програми, знания, умения и навици.	1	2	3	4	5
14.6	Децата усвояват повече от планираните по темата знания, умения и навици.	1	2	3	4	5
14.7	У децата се развиват умения за общуване на родния език.	1	2	3	4	5
14.8	У децата се развиват умения за общуване на чужд език.	1	2	3	4	5
14.9	У децата се развиват природо-математически компетентности.	1	2	3	4	5
14.10	У децата се развиват умения за учене.	1	2	3	4	5
14.11	У децата се развиват дигитални компетентности.	1	2	3	4	5
14.12	У децата се развиват умения за общуване и граждански компетентности.	1	2	3	4	5
14.13	У децата се развиват умения за решаване на проблеми и предприемачество.	1	2	3	4	5
14.14	У децата се развиват умения за творчество и себеизразяване.	1	2	3	4	5

14.15	Децата имат позитивна мотивация за познавателна дейност.	1	2	3	4	5
14.16	Децата са уверени в своите способности.					

15. Моля, посочете доколко в часовете в полуинтерната група:

№	Твърдения	Много рядко	Понякога	Често	Много често	Почти винаги
15.1	Осигурявате задачи за самостоятелна работа на учениците.	1	2	3	4	5
15.2	Включвате учениците в изпълнение на учебни задачи в малки групи.	1	2	3	4	5
15.3	Създавате възможност на учениците да работят в екип.	1	2	3	4	5
15.4	Създавате възможност на учениците да изпълняват различни роли при работа в екип.	1	2	3	4	5

16. Моля, посочете доколко в часовете в полуинтерната група:

№	Твърдения	Много рядко	Понякога	Често	Много често	Почти винаги
16.1	Заниманията в полуинтернатната група допринасят за създаване на приобщаваща среда и преодоляване на изолирането на децата.	1	2	3	4	5
16.2	Заниманията в полуинтернатната група допринасят за създаване на благоприятен психологически микроклимат.	1	2	3	4	5
16.3	Учениците имат възможност да работят във формални и неформални кътове в класната	1	2	3	4	5
16.4	Учениците имат възможност да използват разнообразни дидактични материали.	1	2	3	4	5
16.5	Пространството в класната стая позволява да бъдат прилагани интерактивни методи за работа с децата.	1	2	3	4	5
16.6	Температурата в класната стая е благоприятна за работа.	1	2	3	4	5
16.7	Децата имат възможност да	1	2	3	4	5

	седят на меки мебели и постелки.					
16.8	Вие имате възможност да използвате музикален фон по време на урочната работа.	1	2	3	4	5
16.9	Средата в класната стая създава усещане за радост и свобода.	1	2	3	4	5

17. Моля, отбележете Ваши наблюдения за проблеми, които срещате при реализиране на дейности в полуинтернатната група!

.....

.....

18. Моля, посочете добри практики и подходи/ положителни аспекти от обучението в полуинтернатната група!

.....

.....

19. Моля посочете Вашето училище/занималня:

.....

20. Каква е Вашата възраст?

.....

21. От колко години сте в учителската професия?

.....

22. В кой образователен етап преподавате?

.....

23. Моля, посочете Вашата специалност!

.....

24. Завършили ли сте обучение по сугестопедия?

.....

25. От колко години работите като възпитател в полуинтернатна група?

.....

Благодарим Ви още веднъж за съдействието и отзивчивостта!

Исторически преглед по години за най-важните събития в историята на сугестопедията

- 1970/1971 година – в Института по сугестология се учи сугестопедично един 10 клас по всички предмети;
- 1970 – група от 8 български учени дават оценка на сугестопедията като психотерапевтичен и психохигиенен метод за обучение и лечение;
- 1971 – Въвежда се програма за експериментиране на класическата музика в чуждоезиковото обучение за възрастни и в училищна среда като средство на положително внушение;
- 1971 – Доктор Димитрина Коларова прави изследване за повлияването на неврастенна и хистерична форма на невроза от сугестопедичното чуждоезиково обучение;
- 1971/1972 – екип от психиатри- психотерапевти: проф. Емануил Шаранков, доктор Димитрина Коларова, Г. Кардашев и Е. Бъчварова изследват скологенията в студентите и лечението ѝ чрез сугестопедичен процес на чуждоезиково обучение;
- 1972/1973 – първото сугестопедично училище 122 “Христо Карпачев” в София започва приложение на сугестопедичната методика от първи клас;
- 1973 – по междуправителствена спогодба между Република Австрия и Народна Република България започва дългогодишен експеримент на методиката в Педагогическата Академия на Виена;
- 1975 – създадени са детски опери за учене на математика от Евелина Гатева под ръководството на доктор Лозанов;
- 1976 – създаден е вариант на сугестопедичен учебник по италиански език от Евелина Гатева, който по-пълно отговаря на приложението на теоретичната сугестология. Всички чуждоезикови учебници издадени от Института по Сугестология се оформят според него. За първи път се застъпва много широко културологията на страната, чийто език се изучава;
- 1975/1976 – в 16 училища в България започва приложението на сугестопедичната методика от първи клас;

-
- 1978 – Международна комисия от ЮНЕСКО изследва методиката и дава оценка като по-висша форма на обучение по много предмети и за много възрасти;
 - 1980 – Доктор Лозанов е спрян на границата и поставен в изолация от международния научен живот;
 - 1981 – Публикува се практическо ръководство по сугестопедия на български език с автори доктор Лозанов и Евелина Гатева;
 - 1982 – Публикува се “Глобализирано Художествено Изграждане на Сугестопедичния Учебен Процес”, С. От Евелина Гатева;
 - 1984 – Доктор Лозанов е освободен от поста директор на научноизследователски Институт по Сугестология. Спират лабораторните изследвания по сугестопедия и сугестология, извършвани под негово ръководство;
 - 1985 – Създава се Център по Сугестология и Развитие на Личността към Софийския Университет
 - 1987 – С помощта на Фондация “Стифтелсен” от Швеция се организират първите семинари и обучения на преподаватели след изолирането през 1980 година в областта на сугестологията и сугестопедията в България;
 - 1989 – Посещение на Москва и Токио за демонстрация на новия десугестивен вариант на методиката. Московският университет бурно аплодира блестящото представяне на доктор Евелина Гатева;
 - 1990 – Международна Конференция по Сугестопедия в Залцбург, Австрия, организирана от Фондация ”Стифтелсен”, Швеция
- 90-те години са свидетели на активна международна дейност на доктор Лозанов за разпространение на идеите на Сугестопедията. Независимо от появилите се организации, които се отклоняват от основните положения в теорията и практиката, оригиналният вариант е запазен;
- 1993 – Доктор Лозанов и доктор Гатева създават и работят в Център по Десугестология във Викторсберг, Австрия насочен към обучение на преподаватели от цял свят;
 - 1997, 14.09. Доктор Евелина Гатева напуска този свят;
 - 1998-2008 Доктор Лозанов обучава преподаватели от цял свят във Виена, Австрия ;
 - 2006 – Създава се LITA- Lozanov International Trainers Association, регистрирана в Норвегия;

-
- 2010 – Създава се Фондация „Професор Доктор Георги Лозанов и професор доктор Евелина Гатева” регистрирана в София, България. Неправителствена Организация в обществена полза;
 - 2010 – Създава се Сугестопедично Училище „Наука и Изкуство Заедно” в гр. Сливен, България, което се превръща в световен център за обучение на преподаватели по сугестопедия.;
 - 2010 – Международна Научна Конференция по Сугестопедия, организирана от Фондацията на д-р Лозанов. Събира представители на различните течения, произлезли от идеите на д-р Лозанов;
 - 2010- Започва експериментална програма по училищна сугестопедия във Варна;
 - 2011 – България се разбужда за идеите на д-р Лозанов. Обучението на преподаватели продължава;
 - 2012, 6.05. Доктор Георги Лозанов напуска този свят.
 - 2015, 22.07 - Национална Научна Конференция по Сугестопедия, организирана от Фондация „Проф.д-р Г.Лозанов и проф.д-р Е.Гатева“ . Сугестопедията като изкуство в общуването. Събира представители на всички сугестопедични центрове в България
 - 2016, 20.07 – Фондация "Проф. д-р Георги Лозанов и проф. д-р Евелина Гатева" и сугестопедичната общност в България организират в Аулата на СУ "Св. Климент Охридски"- София Международна научна конференция по сугестопедия на тема:"Безкрайните човешки възможности. Надежда за нова култура на общуване“.